I͡Ustingrad Memorial Book

Yusṭingrad-Soḳolivḳah, ʾayarah she- neḥeravah

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY – NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
YIZKOR BOOK PROJECT

NEW YORK, NEW YORK AND AMHERST, MASSACHUSETTS

THE STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY PROVIDES
ON-DEMAND REPRINTS OF MODERN YIDDISH LITERATURE

•

MAJOR FUNDING FOR THE
YIZKOR BOOK PROJECT WAS PROVIDED BY:
Harry and Lillian Freedman Fund
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
David and Barbara Margulies
The Nash Family Foundation
Harris Rosen
David and Sylvia Steiner
Ruth Taubman

•

Original publication data

TITLE	Yusṭingrad-Soḳolivḳah, 'ayarah she- neḥeravah : ḥiburim she-katvu yalde Kibuts Mash'abe Śadeh le-hantsahat zikhrah shel ha-'ayarah / ['al yesod mikhtavim, te'udot ṿe-sipurim she-siper ... Barukh Bernshṭain].
DESCRIPT	63, [17] p. : ill. ; 25 cm.
SUBJECT	Jews -- Ukraine -- I͡Ustingrad.
	I͡Ustingrad (Ukraine) -- Ethnic relations.
	Holocaust, Jewish (1939-1945) -- Ukraine -- I͡Ustingrad.
ADD'L NAME	Bernstein, Barukh.

THIS BOOK MEETS A.N.S.I. STANDARDS FOR
PAPER PERMANENCE AND LIBRARY BINDING.

PRINTED IN THE U.S.A.

73-950133

יוסטינגרד־סוקוליבקה – עיירה שנחרבה

העיירה איננה עוד, אך בזכרוננו היא קיימת ותתקיים.

(מתוך אחד החיבורים)

יוסטינגרד - סוקוליבקה
עיירה שנחרבה

חיבורים שכתבו ילדי קיבוץ משאבי־שדה
להנצחת זכרה של העיירה

הוצאת קיבוץ משאבי־שדה

בסיוע שרידי הקהילה

תשל״ב

החיבורים נכתבו על יסוד מכתבים, תעו־
דות וסיפורים שסיפר לילדים איש העיירה
ברוך ברנשטיין. הוא שהתקין את דברי
הילדים לדפוס, הרחיבם והשלימם במבו־
אות ובדברי עדי-ראייה.

איורים : אבא פניכל

פנימי

נדפס בדפוס "רויאל" בע"מ, רמת השרון

כיצד כתבנו את חיבורינו

ההנצחה — ראש משימותינו

בשנת תשכ"ו עמדה כיתתנו, כיתת "רימון", לחוג בצוותא את חג ה"בר־מצוה".

שנה לפני כן נתקבלה בבית ספרנו הצעה מאת "יד ושם" בירושלים להנציח את זכר קהילת סוקוליבקה, שנחרבה בפרעות בשנות תרע"ט—תר"פ.

על הצעה זו נשלחה מטעם בית־ספרנו התשובה הבאה:

הקיבוץ המאוחד
משאבי־שדה (ע"ש יצחק שדה) **18.4.65**
בי"ס ממלכתי יסודי **כ"ח בניסן תשכ"ה**

לכבוד
מר ד. אלוני ומר ש. ספקטור,
הועדה הארצית להנצחת הקהילות שנחרבו בשנות השואה
שלום וברכה,

ח. נ.,

קבלנו את מכתבכם ובו הצעה ליטול על עצמנו הנצחת קהילת סוקו־ליבקה. קבלנו את ההצעה ברצון, אם כי בחשש־מה, מחמת גודל האחריות שבמשימה. יש לנו כוונה להפוך משימה זו למרכז הפעילות בכיתה ז' שלנו בשנת תשכ"ו. בכיתה זו נהוג אצלנו להפעיל את הילדים, החוגגים בצוותא את חג־הבר־מצוה שלהם, במפעלים לאומיים וחברתיים, ומפעל זה עשוי להתאים למגמה זו. אנו מבקשים שתשלחו אלינו את בא־כחכם, כפי שהצעתם, כדי שידריכנו ויעזור לנו להתוות תכנית פעולה.

בכבוד רב,
עדה שביט (מרכזת ביה"ס)

טקס ההנצחה

במוצאי שבת פרשת חיי שרה, כ"ה בחשון תשכ"ו, התכנסנו בכיתתנו, כתה ז' ("רימון") לטקס ההנצחה. פתח החבר דב אלוני, נציג הועדה הארצית להנצחת קהילות על יד "יד ושם". הוא סיפר לנו כי ביז־מתו של חבר הכנסת מר גדעון האוזנר (מי שהיה התובע הכללי במשפט

אייכמן) התחילו בתי ספר בארץ להנציח זכר קהילות יהודיות שנחרבו בימי השואה וכבר הונצחו 67 קהילות. הקהילה שאנו נציח היא ה־68 במספר.

אחד מבני כיתתנו קם אז וקרא את הדברים האלה:

> "בימי מלחמת העולם השמיד הצורר הנאצי וצוררים אחרים קהילות יהודיות הרבה, וביניהן את קהילת יוסטינגרד־סוקוליבקה. ואנו, בני העם הנשמד, חובה עלינו להנציח שמות הקהילות שנחרבו, לבל יאבד זכרן. גבורה רבה הראה עמנו, וגבורה זו מצווים אנו להנציח, למען ידעו דורות רבים אחרינו, שעמנו לא עם רגיל הוא, אלא עם שעמד בגבורה רבה בפני פורעים רבים שקמו עליו להשמידו.
>
> ועתה, אנו בני כיתה ז' שהגענו לעול מצוות ולומדים על העם היהודי, קיבלנו על עצמנו להנציח זכרה של קהילת יוסטינגרד־סוקוליבקה שהשמידוה פורעים. אנו מבטיחים לעשות זאת כמיטב יכלתנו, כדי לתת לקהילה זו הנצחה ההולמת אותה ואת בניה. בחרנו בקהילת סוקוליבקה, כי אנשיה בארץ ובחוץ לארץ קשורים למשקנו משאבי־שדה* זה שנים אחדות ותרמו כסף לבניית מרפאה וחדרי־חולים במשקנו לזכרם של קדושי עיירתם".

מר ברוך ברנשטיין, איש סוקוליבקה, שנכח בטקס, סיפר לנו על העיירה בה נולד וגדל, והבטיח להמציא לנו ידיעות על חיי העיירה ופרשת חורבנה, וליצור לשם כך קשרים בינינו ובין בני עירו ששרדו.

אנו לומדים על סוקוליבקה

לפני שהתחלנו ללמוד על העיירה סוקוליבקה שלחנו עשרות מכתבים אל שרידי העיירה היושבים בארץ ובארצות הברית והודענו להם על החלטתנו להקים יד ושם לקהילתם שנחרבה.

בקשנו מהם לכתוב לנו מכל אשר זכור להם על תולדות העיירה, ולהמ־

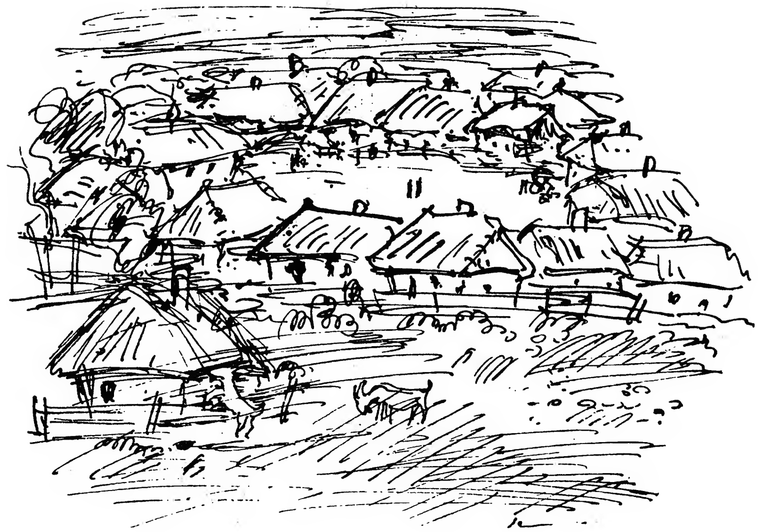
* קיבוץ בנגב, מדרום לבאר־שבע, על הכביש לניצנה. ליד ביר־עסלוג'. נוסד ב־1950 בשם משאבים. אח"כ הוסב שמו ל־משאבי־שדה, לזכר האלוף יצחק שדה. מיסדי הקיבוץ עלו תחילה לחלוצה שבנגב ושם עמדו במצור ממושך בקרבות תש"ח.

ציא לנו תמונות וחומר דוקומנטרי אחר שברשותם, למען נוכל בעזרתם לחבר ספר קטן על חיי העיירה יוסטינגרד־סוקוליבקה וסופה הטרגי. ציינו מספר שאלות המעניינות במיוחד: מקומה הגיאוגרפי של העיירה, מספר תושביה, מראיה ומראה סביבתה; מקורות הפרנסה העיקריים של תושביה, מוסדותיה הרוחניים והכלכליים; צורות החינוך בעיירה ודר־כיו; ההתקיים בעיר ארגון ציוני? הקמו לעיירה אישים ידועי־שם? ולבסוף — כיצד ועל ידי מי נחרבה העיירה? בקשנו שהעיירה תעמוד כמו חיה לפני עינינו למען נוכל להחיות זכרה ודמותה בספרנו.
בתשובה קבלנו מכתבים מאנשים בארץ ובחוץ לארץ, רשימות ופרקי זכרונות.
מר ברוך ברנשטיין הרשה לנו לקרוא את פרקי הזכרונות מימי ילדותו בסוקוליבקה, דברים שהעלה על הכתב בשביל נכדו רודי, תלמיד כיתתנו. הוא גם בא פעמיים אל כיתתנו להוסיף על מה שכתב. הוא סיפר לנו בצורה חיה ומרתקת על דמותה הציבורית של העיירה שבה נולד וגדל. את הדברים שקראנו ושמענו והתרשמנו מהם ביותר העלינו על הכתב. לקראת חגיגת הבר־מצוה וסיום שנת הלימודים ערכנו תערוכת ההישגים וקבענו בה פינה לעיירה. היה זה חדר מרוהט ומקושט בטעם העיירה. גם הצגנו משירי החומש לאיציק מנגר, הצגה שרחפה עליה רוח העיירה...

להשלמת דברי הילדים מן הראוי להזכיר ביקורם ב"יד ושם" בירושלים, ביקור שהעניק להם ולמלוויהם חוויות בלתי נשכחות. אותו יום התקיים ב"יד ושם" כינוס ארצי של תלמידים מנציחי קהילות, וילדי "רימון" לקחו חלק עם כל הבאים לכינוס בטקס הגשת הצהרות ההנצחה לנשיאות הכינוס למשמרת. וכתום הכינוס התייחדו שעה ארוכה אנשי "יד ושם", ובראשם אבי רעיון ההנצחות חה"כ מר גדעון האוזנר, עם ילדי משאבי־שדה ומלוויהם — המחנכת ומזכיר הקיבוץ — וכעשרה מזקני סוקר־ליבקה שבאו להיות אתנו ביום זה בירושלים.
לילדי "רימון" עמדה זכות ראשונים: משאבי־שדה היה הראשון מבין הקיבוצים שילדיו קיבלו עליהם להנציח זכר קהילה, ואנשי "יד ושם" ראו בכך פעולה חלוצית העשויה לגרור למעגל ההנצ־

חות קיבוצים אחרים. כן קיוו כנראה לראות משהו חדש ומקורי בביצוע ההנצחה על ידי ילדי קיבוץ. מר האוזנר גילה ענין בקרי־את הילדים מחיבוריהם על סוקוליבקה, שבהם הראו בקיאות רבה בהווי העיירה, מראה רחובותיה והאופן שבו בנו את בתי החומר שלהם. הוא הודה לילדים, גולל לפניהם את בעיות השתרשותנו בארץ המחייבות קשר דור ההווה עם דור העבר, כן ציין לשבח את הילדים שבחרו בעיירה קטנה, שכן העיירות בגולה היו מקומם של חיים שרשיים, שם נוצרו החסידות והציר־נות... דיברה גם החברה אמדע, מחנכת ילדי ״רימון״, שתיארה את דרכי עבודתם של הילדים. אף היא ציינה את חשיבותה של העיירה, זה ״המעיין ממנו שאבו...״ (ראה חלק מדבריה בסוף הספר). מזכיר הקיבוץ החי׳ חיים בן־טל דיבר על תודעת השואה אצל הנוער המקומי ועל כוחו של הקיבוץ לעשות למען זכרן של הקהילות המושמדות. ראוי לברכה הח׳ דוב אלוני מנחה המסי־בה שהשכיל להשליט בה רוח טובה ואינטימיות ביתית. לפי הצעתו, הוצגו על ידי כותב הטורים אנשי סוקוליבקה בציון שמותיהם ומקומם ויחוסם בעיירה. הם ראו בצדק במסיבה הזאת מעמד של כבוד לעיירתם השדודה והשכוחה, ומר יעקב טרכטמן, איש סוקוליבקה, הודה על כך בחמימות לילדים ולשאר הגורמים.

הווי העיירה

יוסטינגרד־סוקוליבקה

(מתולדות העיירה)

העיירה נוסדה במחצית הראשונה של המאה ה־19 על ידי יהודים יוצאי כפר סוקולובקה (באוקראינית: סוקוליבקה), כפר גדול על חופו של אחד מיובלי הבוג הדרומי, בקצה גבול מחוז אומאן, פלך קיוב. בימי הצאר ניקולאי הראשון גורשו מכפר סוקוליבקה רוב תושביה היהודים. המגורשים עברו על פני הגשר אל מעבר לנהר, מקום שמתחיל מחוז ליפוביץ, ועל אחת הרמות בנו להם בתים. למקום ישובם קראו יוסטינגרד, כפי הנראה, על שם יוסטינה, בעלת הנכסים, שממנה רכשו את המגרשים לבתיהם.*

* לפי דברי יוסף גלמן בספרו "בני חיים באמריקה", שהופיע בשפה האנגלית בארה"ב, מנו המגורשים כשלושים וחמש משפחות. בעבר הנהר מצאו פונדק ובית יהודי בודד שהיה שייך לר' חיים קאפראוו שעסק בעשיית נרות. בחצרו המרווחת מצאו מחוסרי הבית מחסה עד שהקימו את בתיהם. לתולדות צאצאיו הרבים של ר' חיים מוקדש הספר הנזכר. בפרקיו הראשונים חומר מעניין על העיירה בכללה.

במפה מסומנים ערים ועיירות וכפרים — יישובים שאתם עמדה סוקוליבקה בקשרים הדוקים, קשרי מסחר ועבודה. העיירה הדלה לא יכלה לפרנס את יושביה, והיו חנווניה מובילים את מרכולתם שלוש פעמים בשבוע לירידים בעיירות סמוכות (ז'שקוב, וורונויה וציבוליב), ומיטב אומניה במקצוע הבנייה מרחיקים נדוד כדי למצוא להם עבודה. אומר — נזכרת פעמים רבות בספרנו. עם כל היישובים המנויים במפה באה סוקוליבקה בברית החיתון. החתנים והכלות משידוכי־חוץ אלה היו לברכה לעיירה הצעירה. מחדשים דרכים במסחר ועבודה ומכניסים לחיי הקהילה הליכות ומנהגים של קהילות ותיקות. כשירדה הפורענות על העיירה מצאו פליטיה מקלט בזשקוב ובאומן. תושביה היהודיים הושיטו להם יד אחים. גם קונילה הקטנטונת קלטה רבים מהפליטים וכלכלה אותם וילדיהם באהבה וברחמים. קונילה עצמה ניצלה מידי הכנופיות ע"י הגויים שבמקום.

האנשים לא התרגלו לשם ישובם. אנשי־סוקוליבקה היו, הם ואבותיהם, ועל כן החלו לקרוא גם לישובם החדש סוקוליבקה. השם יוסטינ־גרד שימש שם רשמי בלבד, שנכתב בתעודות רשמיות ובכתובות על דברי דואר. הוא היה כתוב באותיות גדולות על שלט בית המרקחת ושאר מוסדות ציבור.

משנה לשנה גדל הישוב החדש והיה לעיירה. בשנת תרי״ב בא לשבת בה האדמו״ר ר׳ גדליה אהרן, והוא אז צדיק מפורסם בעירו ליניץ ולו חסידים הרבה. כפי הנראה ביקש לעודד את העדה הצעירה ולחזק ידיה.

מסביב לעיירה התישבו ברבות הימים גויים, שעסקו בחקלאות ועמדו בקשרי מסחר ועבודה עם בני העיירה היהודים. גם הם נמנו על תושבי העיירה. במפקד האוכלוסים בשנת 1897 הגיע המספר הכללי של התוש־בים בעיירה ל־3194, מהם יהודים 2521, לא יהודים — 673.

העיירה נחרבה בשנות תרע״ט־תר״פ, בסוף מלחמת העולם הראשונה. בקיץ תרע״ט התנפלו על העיירה גייסות זליוני וערכו פרעות ביהו־דים. שדדו את כספם ורכושם והרגו מאות אנשים, בתוכם כל בני הנוער. בראשית שנת תר״פ בא דניקין עם מרצחיו ועשו הרג רב ביהודים, שדדו את החנויות ושרפו את הבתים. העיירה כמעט נהרסה ויושביה היהודים עזבוה. המעטים שנשארו הושמדו שנים אחדות אחר כך על ידי הנאצים.

העיירה נחרבה לפני שמלאו מאה שנה לקיומה.

מ ר א ה   ה ע י י ר ה

אחרי שמר ברוך ברנשטיין סיפר לנו על חיי העיירה סוקוליבקה * ומראה בתיה ורחובותיה, נדמה לי שאילו הוצבתי בתוך העיירה, יכולתי למצוא בה את דרכי לכל בית ובית.

העיירה שכנה ליד נהר גדול ורחב, אחד מיובלי ה ב ו ג, לא רחוק מעיר המחוז א ו מ ן. אדמתה, מסוג ה"אדמה השחורה" שבערבות רוסיה, היתה דשנה מאד ופוריה. בחורף השתרע מסביב לעיירה משטח אינסופי של שלג צחור, ובקיץ — שדות בר נרחבים, שופעי חיטה ושיפון בגובה העולה על קומת אדם.

רחוב ארוך ורחב מאד עבר במרכזה של העיירה, שנמשך מקצה הגשר המגיע מהכפר סוקוליבקה, עד למבוא המערבי של העיירה, בדרך לכפר פופיבקה. בחלק התחתון של הרחוב, קרוב לגשר, היה השוק ובו דוכנים לפירות וירקות, דגים ובשר עוף. כאן החלו טורי החנויות שבצידי הרחוב, משמאלו ומימינו. בחלקו העליון של הרחוב היו בתי מגורים ורוב הסדנ־אות של העגלנים והנפחים.

החנויות היו קטנות ללא שלטים וחלונות ראוה. ביום היריד היו מעמי־דים לפני הפתח הרחב של החנות דוכן נמוך ומוציאים אליו חלק מהס־חורה שבחנות.

הרחוב הראשי וכן שאר הרחובות שבעיירה היו ללא מדרכות וכבישים. בימות הסתיו ובסוף החורף, בהפשרת השלגים, היה הבוץ על הגשר ובחלק הנמוך של הרחוב הראשי עמוק מאד והגיע עד לצירי העגלות. מכונית היתה תופעה נדירה בעיירה.

הבתים בעיירה עמדו מרוחקים זה מזה. לא היו חצרות לבתים. ולא היו לידם לא גנות ולא עצי נוי, פרט לבית הגביר ועוד שנים שלושה בתים. ** פעם גזרה הממשלה לנטוע עצים ברחובות. ברחוב הראשי ניטעה אז

* מכאן ואילך נקרא לעיירה בקיצור סוקוליבקה. כשנתכוון לכפר סוקוליבקה נקדים את המילה כפר.

** לגויים שישבו בגבולות העיירה היו משקים עם עצי פרי וגנות ירק.

שדרת עצים. כל עץ הוקף סורג־עץ גבוה, לשמור עליו מפגיעת עגלות ועיזים. אולם כמעט כולם נאכלו על ידי העיזים הרבות שהיו מתהלכות חופשיות ברחובות העיירה.
מבואות העיירה הפתוחים היו סגורים כביכול ב״עירוב״ — חוט ברזל המתוח מעל לעמודים. הודות לעירוב זה היתה לפי ההלכה כל העיירה מעין רשות אחת ומותר היה לטלטל בה דבר ממקום למקום בשבת.

עיירה עובדת

העיירה היתה מלאה בעלי מלאכה מכל הסוגים. בלטו העגלנים (עושי העגלות) והנפחים שעיקר מלאכתם בחוץ. עיקר פרנסתם על האכרים שבסביבה. סדנות העגלנים ומפחות הנפחים נמצאו במבואות העיירה, בשני קצות הרחוב הראשי. גוי שנכנס לעיירה עם עגלתו שנשברה בדרך, מיד נמצא לו גם עגלן וגם נפח לתיקון רכבו. בימים ההם עדיין היו בשימוש אצל הכפריים עגלות שכל חלקיהן, לרבות ציריהן, היו עשויות עץ. צירים אלה אם לא זופתו בזמנים קבועים היו נשרפים מחיכוך בבית הגלגל.
עגלני סוקוליבקה היו מתקנים עגלות וגם עושים לפי הזמנה כלי רכב שונים יפים וחזקים מעצי יער משובחים. ההרכבה והפרזול נעשו בידי הנפחים. הם, הנפחים, היו גם מתקינים לפי הזמנה כלי בית וכלי עבודה שונים, ומפרזלים רגלי סוסים. העגלנים והנפחים היו אנשים בריאים ובוטחים בכוחם ועל כן היו מגיני העיר. בכל פעם שגויים שיכורים קראו לריב, היו מופיעים בעלי מלאכה אלה מזוינים במוטות עץ או ברזל כדי להשליט סדר וללמד גוי חצוף לקח...
היו בעיירה נגרים המכינים רהיטים פשוטים למכירה בשוק ביום היריד, והיו שהכינו לפי הזמנה רהיטים עדינים מעץ יקר, עם פיתוחים וגילו־פים. רהיטים כאלה הזמינו רק בעלי־בתים עשירים וזוגות צעירים.
פחחים רבים עסקו בהתקנת כלי מטבח וכלי בית שונים: דליים לשאיבת מים ודליים לחליבה, כדים ומסננות, מנורות ופנסים, חנוכיות ורעשנים.

לכבוד פסח היו מלבנים כלי נחושת, כלומר מצפים אותם בבדיל. עוד היו חייטים וסנדלרים וכובענים. עבדו בשביל השוק, למכירה, ועבדו בהזמנה, לפי טעם המזמין. הכובעים של ילדי הגויים והוריהם היו בעלי מצחיות מבריקות, ואילו של היהודים — גוף הכובע ומצחייתו מאותו האריג. מלאכת הסנדלרות נחשבה למלאכה פחותה במעלה בעיני היהו־דים, ולכן היו רוב שוליותיו של הסנדלר מבני הגויים.

בימים ההם היה רב השימוש בחביות עץ ובעביטי עץ. גם אמבטיות היו עושים מעץ. והיו בעיירה חבתנים שידעו לעשות את כל הכלים האלה. גם החישוקים לחביות היו מעץ. שואבי מים היו מובילים מים לבתים בחבית עץ גדולה. מבוקר עד ערב היו מתיגעים עם סוסם הדל. מחלקים את המים הקצובים לכל בית וחוזרים אל הבאר למלא את חביתם מחדש.

ידיעת המלאכה עברה מאבות לבנים, ועל פי רוב עבדו הבנים אצל ההורים. העבודה — מלאכת כפיים, בכלים פשוטים, בלי כל מיכון. עבדו מחושך עד חושך והתפרנסו בכבוד. בעלי המלאכה היו ברובם ערים לענייני הציבור בעיירה. מר מיכאל אברמוב מספר על אביו, יהושע העגלן, שהיה גבאי בבית המדרש הגדול והיה מקדיש הרבה מזמנו ומרצו לתעמולה בין אנשי שלומו לפני בחירות לראש העיירה וכדומה.

ראוי להזכר כאן מוטי יואל׳ס שהיה בעל מלאכות רבות ועסק באומ־נויות שונות שלא עסק בהן איש אחר מלבדו בעיירה. בנו, יהודה בלנק ז״ל, מספר: ״כל יכול״ היה אבי ז״ל. הכל עשה: חורט באבן, מגלף בעץ, מצייר וכותב שלטים, כורך ספרים ומרכיב מכונות לניקוי צמר כבשים. לא נבנה בית בסוקוליבקה שאבי לא הכין למענו תכנית הבניה, ולמרות כל הידע הרב והמלאכות הרבות היה אבי מוציא את לחמו בקושי״.

יום היריד

כל יום שני בשבוע התקיים בעיירה יריד.

ביום היריד נשתנו פני העיירה. הרחוב הראשי וכל מגרשי היריד היו מלאים וגדושים עגלות איכרים, בכל מקום יכולת לראות המוני אנשים, יהודים וגויים, עוסקים במסחר ומנסים בכל הדרכים למכור זה לזה את סחורתם.

הגויים היו מביאים למכירה עגלות טעונות תבואה, ירקות ופרי גנים, וממלאים את שוק הבהמות סוסים ופרות, עזים וכבשים וחזירים, הכל למכירה.

משני צידי הדרך העובר ברחוב הראשי היו נשות האכרים פורשות את סחורתן: מחרוזות של בצלים ושומים, אפונה ופירות מיובשים; כדי חלב טרי וחמוץ, שקיקי־גבינה וגושי חמאה עטופים בעלים טריים. הן מכרו גם פרי העונה: דובדבנים ושזיפים שנמדדו בדליים וכל תוצרת אחרת מגני הכפר.

החנוונים ערכו על דוכניהם מסחורות חנויותיהם — אריגים פרחוניים ומיני סדקית. בעלי מלאכה הציגו על דוכניהם ממעשי ידיהם — כובעים של קיץ ושל חורף, נעלים, בגדים, כלי בית עשויים פח ורהיטי בית.

סוחרי התבואה שבעיירה היו קונים מידי הגויים את התבואות, ירקנים קנו את הירקות והפירות, והתגרנים והתגרניות היו מתהלכים בין האכרות וקונים מכל הבא ליד: עורות מעובדים, יריעות בד מתוצרת בית, עיגולי דונג, זיפי חזיר, וחיפושיות מאי שהגויים היו מלקטים מעל עצים ושיחים. חפושיות אלה נשלחו לתעשיית רפואות. בחלק מזיפי החזיר והדונג השתמשו הסנדלרים המקומיים.

בכסף שפדו הגויים ביריד היו קונים בחנויות היהודים קמח לבן ומצרכי מכולת שונים, מנופקטורה וסדקית למיניה, וכלי בית והלבשה.

מלבד זה היו קונים מתנות לבני ביתם: כל מיני תכשיטים וחפצי נוי ודברי מתיקה. אופי סוקוליבקה היו מוציאים לשוק כעכים מתוקים מבריקים ויפים. בבית האופה היו ילדים חורזים אותם על חוט משיחה כשהם סופרים אותן בניגון, שלא להשתעמם. האופים היו מוכרים גם רקיקים בצורות שונות. מתחת ידיהם היו יוצאים "צפורים" ו"סוסונים" משוחים בצבעים שונים. כפרי לא היה עוזב את היריד מבלי שיקנה מהם לבנו המחכה בבית לשובו.

ההמונים הרבים שבאו ליריד בקשו מקום לאכול, והיו בתי האכל מלאים אנשים. גם בשוק עמדו דוכנים למכירת דברי מאכל. נשים יהודיות מכרו קערות רגל קרושה, מאכל תאוה של הגויים. אחרות מכרו תה ממיחם רותח. גויים עם שפמים מוקשים מכפור חממו עצמם בתה מתוק וחם.

כל העיירה לקחה חלק ביריד. ברחובות, במקומות שונים עמדו נערים

ונערות ומכרו נפט וגפרורים וטבק גס (מחורקה). עקרות בית התהלכו בין נשות האכרים וקנו ביצים ותרנגולות. בעלי בתים יצאו לקנות קש לכסוי הגג או להסקה.

ליריד באו גם חנוונים מעיירות סמוכות. היו גם דוכנים של "קצפים", רוסים בעלי זקנים, שמכרו מיני סחורות שאינם מצויים בחנויות היהודים: מחרוזות "פנינים" עם צלבים, תמונות ומשקפיים וצעצועים. הם גם מכרו עגבניות שיהודי סוקוליבקה לא היו רגילים לאכלן.

גם ילדים היו באים אל היריד בשליחות מבוגרים או סתם להסתכל ולטעום משהו. אל מהומת היריד הצטרפו גם העיזים שנדחקו בין העגלות ליהנות מן ההפקר — לדחוס לפיהן מן העשב הרענן והקש הריחני שבעגלות האכרים.

פרנסות

אין למנות את כל הפרנסות שבהן עסקו יהודי סוקוליבקה. הם היו מטופלים בילדים רבים, ושלחו ידם בכל מלאכה כדי להשתכר למחית ביתם.

היו בעיירה בתי מלון עם אורוות להחזקת סוסים ומקום חניה נרחב לעגלות. סוחרים שעברו דרך העיירה, או שבאו ליריד, מצאו בבתי מלון אלה מקום לינה ואכילה.

היו כמה עגלונים שהתפרנסו מהסעת נוסעים לעיר אומן הסמוכה. והיו בעלי עגלות שעסקו כעמילים בקניית סחורות באומן והעברתן לחנוונים בעיירה.*

היו בעיירה כמה תעשיות זעירות. בית חרושת למשקאות שייצר מי סודה ומין גזוז ורדרד עם ריח של סגליות, ועל כן קראו לו "פיאלקו". פקק השעם שבו נסתם הבקבוק היה קשור אל צואר הבקבוק מלמעלה בחוט ברזל דק, כדי שלא יעוף החוצה מלחץ הגז. בורסקאות — בתי מלאכה לעיבוד עורות — היו סמוכות לנהר, אולי בגלל הריח הרע וריבוי השופכין. בסמוך להן היו סדנאות הרצענים עושי רתמות לסוסים, אוכפים, חגורות ושאר דברי עור.

* ביידיש קראו להם "לויפרס" – רצים.

עוד מצויה היתה תעשיית נרות חלב. בחנויות כבר נמכרו נרות סטיארין, אך בכפרים נמשך עדיין השימוש בנרות חלב. גם היהודים היו משתמשים בהם למריחת עקבות הרגלים ושאר אברים שנפגעו מקרה בחורף.
מפותחת ביותר היתה תעשיית חבלים מסיבי קנבוס. את הקנבוס גידלו איכרי הסביבה, ואת סיביהם היו מביאים למכירה בעוד עליהם שיירי הגבעולים, ועושי החבלים היו מנפצים אותם לפני הטויה. שזירת חבלים דורשת שטח גדול, והיו השזרים מותחים את חבליהם לאורך הרחוב. היתה זאת תמונה אופיינית לראות ילדים מתקהלים סביבם, מתנדבים לסובב את גלגל הטוייה הגדול בשכר אניצי קנבוס מעטים הדרושים להם למשחקם.
משפחות רבות בעיירה התפרנסו ממסחר הביצים שהיה בידי שותפות של סוחרים. שליחי בית המסחר היו עוברים בעגלות בכפרים, חוזרים על חצרות האכרים וקונים מהם ביצי התרנגולות ואורזים אותן בזהירות בעגלה בין שכבות תבן ומוץ להביאן אל מחסני הסוחרים. שם נבדקו הביצים ומוינו לאור מנורות מיוחדות, נארזו בארגזי עץ גדולים והוסעו ברכבת לחוץ לארץ.
נשים נשאו בעול הפרנסה יחד עם הגברים. ישבו בחנויות, נסעו לירידים, מכרו בשוק דגים ופירות וירקות. נשים רבות עסקו בהאבסת אווזים ופיטומם בעל כרחם כדי שישמינו. בשומן אווזים משתמשים ברוסיה כמו שאנו משתמשים בארץ במרגרינה ובחמאה: מורחים אותו על הלחם ומתבלים בו מאכלים שונים ומטגנים בו.
היו נשים לא רבות שהתפרנסו מעיסוק במלאכות שונות: תפירה ורקמה וסריגה וקליעת פאות נכריות. במשפחה אחת עסקו הבנות בסריגת גרבים במכונה.

"כלי הקודש" והקרובים אליהם

היו בסוקוליבקה לא מעט אנשים שמלאכתם היתה קשורה בחיי הדת, בתפילה ובלימוד תורה, אנשים הנקראים בפי העם "כלי קודש".
ליד חצר הרבי היה דיין שאליו באו לשאול שאלות בעניני כשרות. אליו היו באים גם לכריתת חוזים ולהדיין במקרים של סכסוך בין האדם לרעהו, ולפעמים בסכסוך בין יהודי לנכרי.

היו בעיירה ארבעה שוחטים, ששחטו בהמות בבית השחיטה העירוני ועופות שהובאו לביתם. גם מבין השוחטים היו מוסמכים לפסוק שאלות. מהם גם עוסקים בבוררות בסכסוכים בין איש לרעהו.
ששה בתי כנסיות היו בעיירה, ובכל בית כנסת היה חזן ו"בעל קורא" * ושמש. פרנסתם היתה על ציבור המתפללים. מקור חשוב לפרנסתם היו חגים ושמחות משפחה: בריתות, ארוסים וחתונות. משמחות אלה נהנו עוד הרבה אנשים: טבחות ורוקחות, בדחנים וכלי־זמרים המנגנים בחתונות. תזמורת סוקוליבקה היתה מפורסמת בסביבה והיתה מנגנת גם בעיירות סמוכות ובנשפי בעלי אחוזות בסביבה.
היו בסוקוליבקה מלמדים ולהם "חדרים" משלהם. לפי חשבונו של מר פרץ שומאן מבופלו היו בעיירה בזמנו כשנים עשר מלמדים — כולם עניים. שכר הלימוד שקבלו מההורים היה נמוך ביותר. ילדים היו נמס־רים ל"חדר" רק לחצי שנה, ל"זמן" אחד. פעמיים בשנה, בסוף הקיץ ובסוף החורף, בימי "בין הזמנים", היו המלמדים מחזרים על בתי הורים לשכנע אותם שיוסיפו לשלוח אליהם את התלמידים.

הרבי מסוקוליבקה וביתו

הרבי מסוקוליבקה רבי פנחס רבינוביץ׳, המכונה ר׳ פנחס׳ל, ירש את כס הרבנות מאת אביו ר׳ גדליהו אהרן זצ"ל. **
ר׳ פנחס׳ל היה גדול בתורה, איש צדיק וענו, וכל ימיו שקד על התורה ועל העבודה. בסוקוליבקה ובסביבתה היה לו קהל חסידים, שהיו פוק־דים אותו מפעם לפעם להביא לו "פדיון" ולבקש ממנו ברכה. ביתו היה בית מדות ובו חדר אוכל נרחב. שביל רצוף לוחות עץ הוביל מבית הרבי

* הקורא מתוך ספר התורה בפני קהל המתפללים, בעיקר בשבתות ובחגים.
** ר׳ גדליהו אהרן עזב את סוקוליבקה בעל כרחו. הממשלה שרדפה את האנשים הנקר־אים "צדיקים" זממה לאסרו ולשלחו לפלכי רוסיה רחוקים ה"נקיים מיהודים". בערב סוכות תרכ"ח, שעתיים לפני שבאו לאסרו, הספיקו חסידיו להעבירו למקום מבטחים. הוא הצליח להגיע בשלום לרומניה, ושם עשה עד יום מותו.

אל בית הכנסת שלו הסמוך לביתו. מקום הרבי בבית הכנסת היה בחדר צדדי הפתוח מול "עמוד" התפילה, מקום עמידתו של החזן. הרבי היה יוצא מחדרו רק לפתיחת הארון ולעלייה לתורה. לא רחוק מבית הכנסת עמד בית־מרחץ של הרבי שהיה פתוח לכל יושבי העיירה.

מר יהודה בלנק שבית הוריו היה סמוך לבית הרבי מספר :

"בית הרבי היה בעל שתי קומות, גדול וגבוה — ממש ארמון. מסביבו חצר גדולה מוקפת גדר גבוהה עשויה לוחות עץ. צמחו שם כל מיני עצי פרי, והיו גם ערוגות ירקות. הקומה העליונה הכילה תשעה חדרים גדולים, חדרי מגורים. בקומה התחתונה היו מחסנים וחדר מרווח עם תנור גדול לאפיית מצה שמורה. האפיה היתה בערב פסח, והשתתפו בה רק גברים. הייתי נער קטן כשהחילותי לקחת חלק באפייה. שכרי היה שלש מצות לליל ה"סדר" שלנו. בשבתות ובחגים היה הרבי עורך בביתו "שולחן", כלומר סעודה לחסידיו, ביחוד לאלה שבאו מחוץ לסוקוליבקה (זוכרני שאחד מחסידי הרבי שלא מבני העיירה היה נוהג להתאכסן בביתנו). הרבי היה שתקן וממעט באמירת דברי תורה בשעת הסעודה. לפעמים היה מספר על אביו הגדול רבי גדליהו אהרן. היה מדבר לאט לאט ובלחש והחסידים מקשיבים רב קשב.

הרבי היה אוכל מעט מאד. טועם משהו ומרחיק צלחתו, והחסידים חוטפים את שיירי מנתו — חוטפים "שיריים". הם האמינו שכל מה שנוגעת בו יד הרבי ברכה בו".

הבית

הבית עבר בירושה מאבות לבנים. כל עוד היו האבות הזקנים בחיים, חיו הבנים הנשואים בבית ההורים. אם צר היה המקום, היו שוכרים באופן זמני לזוג צעיר חדר בבית שכן. רוב הבתים בעיירה היו ישנים, בתי חומר ששחו מזוקן.

בית־חומר היו בונים כך : נגר־בנין, על פי רוב גוי, היה מקים את השלד מקורות עץ, עמודים עמודים. את הריוח בין העמודים בקירות מילאו בכפיסי עץ לרוחב. עתה חפרו בור. בתחילה היתה האדמה בבור שחורה.

אולם בעומק של מטר בערך הגיעו לאדמת חומר טיט. פועלות, נשות אכרים ובנותיהן, שהובאו מן הכפר על ידי הבנאי, היו לשות חומר זה ברגליהן, מוסיפות קש וגובלות גושים גושים. בונה הקירות היה מדביק את הגושים האלה משני צידי הקיר. היה מכה על הגוש באגרופיו מזה ומזה שיקיף את הכפיסים וידבק יפה, וכדי שהקיר יהיה ישר. גמרו את בנין הקירות, — ניגשו לכיסוי הגג. על פי רוב היו מכסים אותו בקש.

ברוסיה היו האכרים דשים את התבואה במחבטי־דייש. מהחבטות נפלו הגרגרים, וגבעול הקש ושבלתו נשארו שלמים. בקש זה כיסו גגות. היו מעלים אותו על הגג אלומות־אלומות וקושרים בצפיפות בחגורות קש היוצאות מהן אל הטפחות.

הגג היה משופע וגבוה באמצעו. לחלל הגדול שבינו ובין התקרה קראו עליית־גג (ביידיש: "בוידם"). שם היו שומרים את כלי הפסח ומחזיקים בכלובי עץ אווזים לפיטום. בחורף היו תולים שם כביסה לייבוש. העליה היתה גם מקום מחבוא ומשחק לילדים.

בנין הבית היה מחולק לשניים. חציו האחד ללא תקרה, היה כעין מחסן ושימש לאחסנת עצים וקש להסקה. בו שכנו גם העיזים והתרנגולות. לפעמים גם סוס ופרה. היה זה החלק האחורי של הבית ובו הכניסה האחורית והדרך למטבח. חציו השני של הבית, המקורה, נועד לדירה. קרקע הבית לא רוצף. הוא היה מטויח. בכל יום ששי היו טחים אותו מחדש בטיט צהוב, ואז אסור היה על הילדים להכנס לבית עד שהטיט ייבש.

הדירה הכילה חדר־שינה להורים, חדר־אוכל ומטבח ולפעמים גם חדר־שינה לילדים ואולם. המטבח היה גדול. כשליש ממנו תפס התנור לאפיה ולבישול. הוא היה גדול, גבוה כקומת אדם ומרווח. תקרתו גבוהה ומקומרת. הסיקו אותו בעצים עד שהיה חם מאד. אז פינו את הגחלים והכניסו לתוכו ככרות לחם לימות החול וחלות לשבת. בערב שבת היו טומנים בו את התבשילים לשבת (חמין). על גב התנור, שהיה שטוח וישר, היו שמים את תבשילי ליל־השבת שלא יתקררו. בחורף שימש גם מקום שינה.

חדרי־שימוש לא היו בבית. במטבח, באחת הפינות, היה תלוי כיור לרחיצת ידיים ופנים ומתחתיו גיגית שקלטה את השופכין. לרחיצת

הגוף היו המבוגרים הולכים לבית המרחץ ולוקחים אתם לשם את הילדים הגדולים. ילדים קטנים היו רוחצים בבית בעריבה של עץ. המים לצריכת הבית נשתמרו בחבית שמקומה בחלק האחורי של הבית, סמוך לדלת המטבח. שואב המים היה ממלא חבית זו פעם ביומיים במים שהביא בחביתו מן הבאר שבכניסה לעיירה מצד הגשר, באר שהיתה שופעת מים בשביל כל העיירה. מי שבקש לשתות ביום קיץ מים קרירים ורעננים שאב לו דלי מים מאחת הבארות שהיו מצויות ברחובות העיירה.

מלבד תנור הבישול היה בכל בית תנור חורף. הוא היה בנוי אבני שחם מכיון שהיה צר, מטויח ומסויד, היה נראה כחלק מהקיר המפריד בין חדר לחדר. בימי החורף היו מסיקים אותו בעצים, בקש, בקנים ובכל חומר אחר הטוב לבעירה. מקור החורף העז היו שמשות החלונות מתכסות שכבת כפור דמוית עיטורי פרחים, שהיו חביבים על הילדים ומושכים את לבם. בלילה היו מאירים את הבית במנורות נפט שהיו תלויות על הקירות או עומדות על השולחנות. בחדר האוכל או באולם היו מנורות גדולות תלויות ויורדות מן התקרה למאור ולנוי.
רהיטי הבית היו פשוטים וכבדים. זוגות צעירים היו מקשטים את חדר השינה במיטות שדפנותיהן גבוהים ובארונות לבגדים עם פיתוחי פרחים בשום בית לא חסרה עריסה לתינוק, על פי רוב קלועה נצרים ותלויה בחבלים על וו שבתיקרה. על הקיר היה תלוי שעון עם מטוטלת ומשקולות. לפעמים קשטו את הקירות תמונות הורים זקנים, וכן תמונות של גדולי הדור — הגאון מווילנה ומשה מונטיפיורי.
היו בתים שבהם היה תלוי על הקיר המזרחי "מזרח", טבלה מעוטרת ציורים מסרתיים, ביניהם מתבלטת המלה "מזרח", למען ידע המתפלל לאיזה צד יכוון את פניו בתפילה.
הבית היה פשוט וללא מותרות, ולעתים קרובות דל מאד. אך שררה בו השמחה. לא חסר בו לחם בשביל לתת ממנו פת לעני. המיחם על השלחן זמזם, וכוס תה חם היתה מוכנה לכל הבא.

ילד נולד

הילד נולד בבית. בתי חולים לא היו. לעזרת היולדת באה מילדת זקנה ומנוסה. כשנולד בן באו בליל שבת לבית היולדת מתפללי בית הכנסת, שכנים וידידים, למסיבה צנועה — "שלום זכר". הכיבוד העיקרי היה חימצה, מין קטנית שנאכלה שלוקה. ידידים הביאו יין, ביחוד כשהמשפחה היתה ענייה, להגדיל את השמחה.

יום לפני הברית, לעת ערב, התמלא הבית תינוקות מתלמידי ה״חדר הסמוך שבאו ל״קריאת שמע״, כאילו באו לקבל את התינוק לקהלנ בניצוחו של סגן הרבי קראו במקהלה פרשת ״שמע״ ו״המלאך הגואל׳ ונתכבדו על ידי הנשים שבבית בעוגיות. האם שכבה אז מאושרת במיכ תה, מאחורי סדינים, שעליהם תלוי ״שיר המעלות״, פרק קכ״א מספ תהילים, לסגולה.

מיום לידתו נכלא הילד בחיתולים, לא כחיתולי הילד שבימינו. היו אל רצועות בד, כעין חותלות, שבהן לופף הילד כולו. ידיו נהדקו אל גופ רגליו נקשרו זו אל זו, והילד לא יכול היה להניע אבר. מצחיק הי לראות תינוק אחרי הרחיצה, כשאמו גמרה לחתלו בחיתולים והי מגלגלת אותו על פני המיטה כגלגל דובון, מצייצת אליו וקוראה ל בחיבה : ברלה ברלה — דובון, דובוני !

כבר סיפרנו לעיל על עריסות הנצרים התלויות. אלה היו עריסות זולוו כפריות. מלבדן היו עריסות עץ, מעשה נגר, עם רגליים קבועות בקשתו לנידנוד. היו מנדנדים את הילד עד שנרגע ונרדם. בשעת הנדנוד הממוש שרו לו שיר ערש. כשקנו לילד עריסה חדשה היו מנדנדים בה תחיל את חתול הבית לסגולה.

עד גיל שנתיים, ואף למעלה מזה, היתה צורת לבוש אחד לילד ולילדה שמלה ארוכה ורחבה שהגיעה עד לכפות הרגלים. היו נוהגים להפשיל מאחור עד הגב, שהילד לא ילכלכה... בלבוש כזה, נקי וחגיגי, ה מביאים ילדים לבית הכנסת.

הילד גדל בטיפולה המסור של האם, כשבנותיה הגדולות עוזרות על ידו ביחוד רבה ומועילה היתה עזרת הבנות, כשאמא היתה עסוקה בחנו או בשוק.

כשהילד הגיע לגיל שלש הכניסוהו ל״חדר״.

ב״חדר״

כאמור החל הילד ללמוד ב״חדר״ מגיל שלוש. בתחילה לימד אותו הרו את שמות האותיות. אחר כך לימדו לקרוא כל אות בצירוף התנועו בעל פה ובסידור תפילה. קמץ אלף — אָ, קמץ ב — בָ. כל היום ביל

הילד בבית הרבי. הרבי לימד כל ילד לחוד, לפי תור. לימד אותו פעם, ומסר אותו לידי סגנו שילמד אותו פעם שניה. בין לימוד ללימוד שיחק הילד בחדר או בחוץ, עד שבא הערב. אז אסף סגן הרבי את כל הילדים ללמד אותם תפילות וברכות בעל פה. היה שואל אותם: כיצד מברכים על הלחם? כיצד מברכים על היין? והילדים עונים במקהלה. למדו גם תפילות: "מודה אני" ו"קריאת שמע".

שנתיים ויותר למד הילד אצל מלמד דרדקי. ממנו עבר אל מלמד החומש.

חומש למדו הילדים במקהלה. היו יושבים מסביב לשולחן גדול וקוראים בקול מלה מלה ותרגומה ביידיש. ביום החמישי היה הרבי בוחן את התלמידים אחד אחד ואוי למי שלא עמד בבחינה.

בין הערביים היה הרבי משאיר את הילדים בחדר והולך לבית הכנסת להתפלל. בבית היה חושך. היו הילדים פוחדים מאד לשבת בחושך, והיו מספרים זה לזה ספורים על גנבים ושודדים ורוחות, כדי להעביר את הזמן.

כשבא הרבי הדליקו אור וישבו ללמוד. למדו עד שכולם היו עייפים. אז שלח הרבי את הילדים הביתה. הרבנית עטפה את הקטנים שבילדים בבגדיהם החמים. כל הילדים הדליקו את הנרות בפנסיהם ויצאו לרחוב כשהם משמיעים בקול את זמר התינוקות הלומדים בלילות. היה בזמר זה של הילדים גם ברכת לילה טוב, גם התפארות בחדר שלהם, גם שמחה גדולה שהם כבר גדולים ולומדים בלילות, וקודם כל שביעות רצון מזה שהם חופשים ללכת לביתם. "ברוך שפטרני!" — כך התחיל הזמר.

מה טוב החופש!

משחקי ילדי־ה"חדר" ותענוגותיהם

ילדי סוקוליבקה לא ידעו טעמם של צעצועים קנויים. הם עשו צעצועים לעצמם והרבו לשחק. הם חפשו ומצאו כל מיני גרוטאות, מקלות ואבנים, ענפים ועלים ושאר חמרי טבע למשחקם. תינוקות שיחקו בבוץ. גם בבית הרבי, ב"חדר", ישבו ושחקו. ילד שאכל שום צעיר ישב ושחק בעליו הירוקים. היה ממולל באצבעותיו את העלה הירוק עד שנהרסה

בתוכו רקמתו הרכה, אז נפח בו בכל כוחו עד שנתמלא אוויר, הזדקף והיה דומה לעלה של בצל.

בשעה שהרבי היה מלמד ילד אחד היושב לפניו היו שאר הילדים מתחמ־קים ויוצאים החוצה ומשחקים שם בכל מיני משחקים. שנים־שלושה ילדים ויותר היו משתטחים על האדמה מסביב לגומה ומשחקים בהתל־הבות במשחק הכפתורים. מי שהפסיד את כל כפתוריו לא יכול להתגבר על יצרו, תלש כפתורים מבגדיו והוסיף לשחק. בכפתורים יכלו ילדים לקנות זה מזה כל מיני דברים. כן היו עושים חליפין בכפתורים. כיסי ילדים היו תמיד מלאים כפתורים, מסמרים, שברי זכוכית צבעונית ועוד ועוד.

ברחובות ובכל מגרש ריק אפשר היה לראות ילדים הפנויים מלימודיהם משחקים בסוסים או בזריקת אבנים. ילד אחד, ה״סוס״, היה שם בפיו חוט משיחה — רסן ומושכות. והשני אוחז במושכות, ושניהם רצים ודוהרים. ילדים גדולים היו עושים עצמם סוסים, מרכיבים על גבם ילדים קטנים ונושאים אותם. ילדים קטנים כגדולים היו זורקים אבנים אל גג התבן של בית הרבי או בקליעה למטרה מסוימת. בקיץ, אחרי גשמים מרובים, ניקוו ברחובות שלוליות מים עמוקות. לידן התאמנו הילדים והתחרו בזריקת ״ברוזונים״. האבן שנזרקה בכיוון אפקי סמוך לפני המים היתה טובלת טבילה חטופה במים, מזנקת מתוכה ועולה בקשת, כדי לטבול שנית או לצלול במים.

החגים זימנו לילדים שפע משחקים ותעסוקה רבה. אחרי חגי תשרי היו מביאים ל״חדר״ דונג שאגרו מחלות־הדבש שניקנו לטבילת ״המוציא״.* חג הסוכות סיפק להם לולבים שמהוציו היו עושים טבעות וקולעים סלסילות ומחצלאות. משקרב לבוא חג החנוכה החלו תינוקות ללקט עופרת בשביל סגן הרבי ליציקת סביבונים. מקובל היה שסגן הרבי יחלק לתינוקות מתנות חג: סביבון לחנוכה, קשת וחץ לל״ג בעומר וחרב־עץ לתשעה באב.

ילדים גדולים, שלמדו חומש וגמרא וידעו לכתוב אותיות דפוס יפות, היו מכינים לעצמם ״קוויטלך״, קלפים לחנוכה (32 במספר, מא׳ עד ל״ב).

* פרוסת הלחם שברכו עליה ברכת ״המוציא לחם מן הארץ״. מראש השנה עד שמחת־תורה היו טובלים אותה בדבש.

היו כותבים את האותיות על ניר רגיל ואחר כך מדביקים על ניר אריזה עבה. שעות רבות ייבשוהו בחום התנור, כי האוויר בחורף לח. אחר היו גוזרים כל קלף לחוד וצובעים. הצביעה נעשתה בעפרונות משרדיים שצבעם אדום מזה וכחול מזה. צבע צהוב הפיקו מתבלין שהיה מצוי במטבחה של אמא ושמו זנגביל. בימי החנוכה שחקו ב״חדר״ בקלפים ובסביבונים ועסקו בעשיית ארנקים מנייר לשמירת דמי החנוכה.
בל״ג בעומר שחקו בקשתות וחצים ובפורים ברעשנים. חג חג ומשחקיו.

רבים ושונים היו משחקי הילדים, עסוקיהם ומקורות תענוגיהם.
ילד שהתחיל ללמוד קריאה ב״חדר״ היו ההורים ״בוחנים״ אותו. היו מושיבים אותו לפניהם ואומרים לו : אם תקרא יפה יזרוק לך מלאך מן השמיים אגורה. היה הילד קורא, ואמא העומדת מאחוריו מחזיקה מעל לראשו אגורה. כשקרא הילד בהצלחה הפילה את האגורה על הסידור, והילד היה מאושר...
בערבי החורף, כשהסיקו את תנור החורף בקש, היו הילדים משטחים את הקש, מחטטים בו ומחפשים שבלים שנשתיירו בהן גרגרים. את השבלים העבירו באש ואכלו קלי. כשאמא קנתה דלעת היתה מתירה לילדים לבקע אותה. והילדים היו מבקעים את הדלעת ונוברים בתוכה ומוציאים את הגרעינים לייבוש. אמא נהגה לשתף את הילדים והילדות במלאכות קלות ונעימות : במעשה האפיה, במריטת נוצות־אווז לעשיית כרים וכסתות. על פי רוב היתה בבית עז או עיזים והילדים עזרו לטפל בהן.
לילדות היו משחקים משלהן. הן הרבו לשחק ב״עצמות״ (טשייכן ביידיש). פרקי עצמות מכפות הרגלים של כבש או עז. הן היו חלקות ומבריקות משימוש. המשחק היה כמו ב״חמש אבנים״ שבהן משחקות ילדות בימינו. לילדות היה מותר לקנות מדוכני ה״קצפים״ כדורי גומי למשחק והיו משחקות בהם בהחלפת רגליים וידיים, כמקובל בימינו. ילדות היו תמיד קרובות לבית. היה עליהן גם עול עבודות בית. ילדים ונערים חיפשו הרפתקאות. יוצאים למגרשי הפקר לחפש גרוטאות וכל מיני ״מציאות״ ; היו מסכנים עצמם ויוצאים לשוט בעריבת עץ שבורה בתוך מי שלולית, בקיץ היו הולכים בחברותא לרחוץ בנהר, ומבלים

שעות בסדנאות של בעלי מלאכה. משם הם מביאים חמרים למלאכה ומשחק.
ביום יריד הלכו לשוק. חבורות חבורות התהלכו עד שהגיעו לשוק הבהמות. כאן נזכרו במה שלמדו על "שור שנגח", ובקשו בתמימותם לראות מתי ינגח שור אחת הפרות...

ילד מסוקוליבקה מספר

(מדמיוני)

היום אספר לכם מחיי, חיי ילד מסוקוליבקה. מה זה משנה שאני ילד? גם לילד יש סיפור חייו. ותחילה — נא להכיר אותי. שמי: חיים בן שמואל בן אליהו מן העיירה יוסטינגרד־סוקוליבקה, בקיצור — מסוקו־ליבקה.
ראשית אספר לכם על אבי ועל אמי. שם אבי שמואל בן אליהו, ושם אמי אסתר'ל. בבית (ולא רק בבית) נראה אבא כאדם טרוד מאד שאינו יודע שמחת־חיים מהי. הוא מתהלך בבית כשר־צבא או מפקד. מצפה שכל צו היוצא מפיו יתבצע מיד, אודה: אני מפחד מפני אבא. אך אבא זה, שכועס וגם מכה את ילדיו, משמש לי דוגמא בחיים.
כרגע אני הולך לבקר אצל סבא שלי. לא כל יום אני הולך אל סבי. "סבא שלך גוי גמור" כך אומרת אמי. מפני שסבא אופה במקצועו (אופה כעכים) ומעסיק שוליות מבני הגויים. כפי הנראה, כדי לא להיות "גוי גמור" מעסיק סבא גם אותי ואת אחי ואת בניו בחריזת כעכיו. יושבים אנו לפני סל מלא כעכים חמים וחורזים אותם על חוט־משיחה, כשאנו מונים אותם בזמר ביידיש: איינס, צוויי, דריי, פיר און פינף...
אני ואחי לומדים בחדר. בבקר, בשעה שמונה בערך, אנו קמים ומתלב־שים (מתרחצים יפה — לאו דווקא), ואוכלים ארוחת הבקר והולכים לחדר. בחדר אנו לומדים מעט מאד. מדוע? מפני שהרבי אינו יודע ללמד את כל הילדים ביחד, לכן הוא לוקח אליו ילד אחד, מלמדו לחוד חמש או עשר דקות, משלח אותו ומושיב לפניו ילד אחר. ילד שלמד פעם אחת יוצא לו החוצה לשחק. משחק במקלות, בכפתורים, בסוסים, או יושב וקולע צמות מסיבי קנבוס. אחר כך לומד הילד עוד פעם אצל העוזר של הרבי. בצהרים הולכים אחי הגדולים ללמוד כתיבה אצל מורה. ובינתים

אנו הולכים כולנו לראות כיצד שוזרים ברחובנו חבלים. לפעמים, כשיש יריד, אנו הולכים להתהולל בשוק...
אחים רבים לי, בלי עין הרע. לכולם שמות מן התנ״ך. יהודה, זבולון, יוסף ובנימין. גם תאומים נולדו להורי למזל טוב. לאחד קראו יצחק (לא חס ושלום עשו), ולשני — יעקב. לי עבדכם קראו חיים, למען אזכה לחיים ארוכים. אחרי נולדה אחותי הדסה. ולמה קראו לה הדסה? כי היא נולדה בפורים, והיות ושם אמי אסתר׳ל קראו לאחותי הדסה.
ספרתי לכם על אבא ועל סבא. על מי לא ספרתי? על אמא. לאחר שאמא מאכילה אותנו ארוחת הבוקר היא פונה לעבודתה בחנות.
בחנות יש לאמא כל מה שאתה רוצה. כך אנו חושבים. ומפני שבאים אל אמא הרבה קונים, היא נשארת בחנות מן הבוקר עד הערב. רק בצהרים יש לה הפסקה (כי מי יאכיל אותנו?). אנו עוזרים לה בעבודתה, מביאים חבילה לקונה, נושאים משלוח מנות בפורים ובעבור זאת אנו מקבלים פרוטות.
אך יש לנו גם אמא אחרת. אמא שאנו צוחקים אתה ושמחים בקרבתה. אמא שאופה לנו לחם, אמא שמברכת על הנרות, ואמא שסועדת עמנו את ארוחת הערב של סוף השבוע, כשבבית אזל הלחם. אמא מבשלת אז הרבה בצקניות. זוהי ארוחה שבה ביחוד אנו צוחקים הרבה. כל אחד מנסה להצחיק את המסובין כדי שלא יהיה עצוב, ואנו כולנו צוחקים, ואמא צוחקת יותר מכולנו. אכן, כזוהי אמא. — — —

חגים

לוח השנה התנהל לפי חגים. כך וכך שבועות לפני פסח או אחריו, וכן בחגים אחרים. זה היה תאריך. גם שבתות מסוימות שימשו תאריכים. אחרי ״שבת קורח״, או קצת לפניו, מתחילים להבשיל הדובדבנים בגנים. אצל הילד התקשר החג אל הטבע.
הילדים אהבו מאד את החגים. כל ימות השנה, פרט לשבתות, התהלך הילד בעיירה יחף או בנעליים קרועות ולובש בגדים ישנים ומטולאים. לחגים הזמינו בשבילו נעליים חדשות ובגדי יום־טוב. נוסף לכך היו מזומנים לילד בימי החג מאכלי חג ערבים וממתקים וכל מיני תענוגות.
בפסח דאגה המסורת שיהיה לילד מה לשאול ומה להגיד. במקום שלא

דאגה המסורת, דאג הילד לעצמו. בימי "סליחות" *, למשל, ישבו הילדים עד קרוב לחצות וחיכו לשעה שילכו עם ההורים ל"סליחות" ראשונות. הם היו גם קמים לסליחות בלילות. הלילה בכל פלאיו נגלה אז לילדים. היתה בהליכה לסליחות משום גבורה גדולה. באלול היו הילדים מחטטים במגרות בבית הכנסת עד שהם מגלים במחבואו את השופר ולומדים לתקוע בו. היו נושפים ומתנשפים עד שהוציאו ממנו קול, חלוש — אך קול שופר.

והנה בא החג. ליל ראשון של ראש השנה. הילדים מקיפים בבית הכנסת את החזן, עוזרים לו במנגינותיו העצובות. הם באים הביתה ומוצאים שולחן ערוך, ובקערית — חלות דבש שקנו בשליחות אמא מאצל "איש הדבש. ** למחרת הולכים עם כל מתפללי בית הכנסת ל"תשליך", אל הנהר ועצי הערבה. כל חג קשר לו עם הטבע.

מראש השנה ועד יום כיפור היו המון עניינים ועיסוקים. אמא קנתה בשוק "כפרות": תרנגול לילד, ותרנגולת לילדה. הילדים היו מקיפים את הכפרות מסביב לראש והולכים אתן אל השוחט... בערב יום כיפור היו הילדים הולכים עם הוריהם לבתי השכנים והקרובים לבקש "לעקאך" (כזה היה נוסח הדיבור של מי שבא בערב יום כיפור להתפייס, או סתם לאחל שנה טובה).

ענין שאליו ציפו הילדים במיוחד היתה עשיית נרות השעווה ליום כיפור. היתה זאת מלאכת הקודש של אמא. את פתילותיהם התקינה מחוטי פשתה שבהם מדדה את קברי המשפחה בבית העלמין, וסימנים עשתה בהן, איזו פתילה ל"נר הנשמה", שיובא להדלקה בבית הכנסת, ואיזו ל"נר החיים" שנועד להדלקה בבית. כשעמדה לעשות את הנרות היו מקיפים אותה כל הילדים ועומדים כצופים בפלא...

מי מהילדים אינו זוכר את הניסיון לצום ביום הכיפור ואת תפילת הנעילה בבית הכנסת, בסוף היום, כשכל החטאים כשלג הלבינו !... כתום כל התפילות חזרו כולם הביתה לאכול ולשמוח, והילדים קיבלו לידם

* פיוטי תפילות בחודש אלול ובימים שבין ראש השנה ויום כיפור, בהם מבקש המתפלל סליחה על עוונותיו.

** בסוקוליבקה נהגו לקרוא למוכר הדבש "האניק-לעקער" — כלומר, מלקק-דבש.

את שיירי הדבש למרוח בהם את פינות הבית, סגולה שהחיים בבית יהיו טובים ומתוקים.

למחרת הורידו מעל עליית הגג לוחות וקרשים והחלו בבניית סוכה לחג. ברחוב עוברים יהודים ובידיהם אתרוגים ולולבים שקנו אצל הסוחר. ילדים החופשים מהחדר ממלאים את הרחובות, לוקחים חלק בבניית הסוכה. הגדולים מגישים את הסכך לאבא העומד על הסולם, והקטנים, התמימים — המבוגרים מהתלים בהם ושולחים אותם לקחת בהשאלה מהשכנים את ה״מספריים לסוכות״...

מה נהדרה היתה הישיבה בסוכה, ומה נהדר היה כל חג הסוכות עם ימי חול המועד הרבים! הילדים משחקים עם חבריהם באגוזים, מבלים בסוכה והולכים לשוק לראות את פירות האסיף שהגויים הביאו העירה. יום לפני הושענא־רבה הולכים הנערים הגדולים אל הנהר לקטוף ענפי ערבה לעשות מהם ה״הושענות״ למכירה. כשחובטים את ה״הושענות״, כתום התפילה בבית הכנסת, רבה שמחת הילדים. הם מקבלים לידיהם לולבים וגם אתרוגים, ששוב אין למבוגרים צורך בהם. חג הסוכות מסתיים, ממשמש ובא חג שמחת־תורה. והילדים רצים להשיג מקלות לדגלי שמחת־תורה. סגני המלמדים הם המוכרים מקלות אלה העשויים מענפי ערבה. יש רק לקבוע בסדק שבקצה המקל את הדגל, ולהעלות למעלה תפוח אדום ובו נר־שעווה.

בשמחת תורה עולים כל הילדים לתורה. אחר כך הם מצטופפים כולם מתחת לטלית הפרושה מעל הראשים בקריאת פרשת ״בראשית״. ביום זה שרים עם החזן ועם כל המתפללים, ומקבלים יין ועוגיות. כל היום הם מתערבים עם החוגגים הרוקדים ושרים ברחובות. לעת ערב גוברת השמחה. ר׳ אברהם החזן מטפס ועולה על גג בית הכנסת ושם, ליד הארובה, הוא מתפלל תפילת מנחה. הוא למעלה, וכל הציבור למטה, מתפללים בקול ורוקדים ואומרים: קדוש, קדוש... יהודי סוקוליבקה אהבו לשמוח בחגים.

למחרת עזרו הילדים בפירוק הסוכות. הילדים היו קצת עצובים, גם הטבע היה עצוב: נשבו רוחות סתיו, החלה השלכת. עוד מעט יתחילו ימים אפורים. הילדים הולכים ל״חדר״, מי לישן, ומי לחדש, לבושים בגדי חורף חמים ונעליים שלמות, וכבר הלב מצפה לחג חדש שיבוא...

יארכו הדברים אם נבוא ונספר על כל החגים ותענוגי הילדים בהם. תענוגי הילדים היו תמיד מרובים מאלה של המבוגרים. בחנוכה הסתפ־קו הזקנים בהדלקת נרות, בשירת "על הניסים" ו"מעוז צור", אך לילדים היה חג החנוכה חג שכולו טוב. היו משחקים בסביבון ובקלפים ורצים אל כל הקרובים — אל הסבים והסבתות, ואל כל דוד ודודה — לבקש מעות חנוכה ולהתכבד בלביבות וגלדי־שומן, והלימודים ב"חדר" נמשכו רק חצי יום.

עוד טעם הלביבות בפה, וכבר בא ט"ו בשבט. נטיעות לא נטעו בגולה. ציינו את החג באכילת "פירות חמישה־עשר". אכלו בבית והביאו גם ל"חדר". הילדים, בתמימותם, האמינו כי כל הפירות — החרובים והתא־נים והשקדים והצימוקים באים כולם מארץ ישראל.

בגולה לא היתה נהוגה ההתחפשות בפורים, אבל ימים רבים לפני פורים שקדו הילדים על הכנת כל מיני רעשנים ופטישונים להכות בהם את "המן" בעת קריאת המגילה בבית הכנסת. ביום החג סובבו ילדים ונערים ונערות ברחובות העיירה להביא "משלוח מנות" לקרובים, לידי־דים ולשכנים ובשכר טרחתם קיבלו מגדנות. נערים ונערות עניים קיבלו מאת שולחיהם מתנת כסף. הרחובות נתרוקנו כליל לפנות ערב, כשנת־כנסו בבתים לסעודת פורים העליזה.

לא היה חג חביב על הילדים כחג הפסח. שלושים יום מפורים עד פסח — כל הימים האלה היו "ערב פסח": ימי ההכנות המרובות לחג. החמיצו סלק, קנו עופות, אפו מצות וביערו את החמץ מן הבית: עקרו כל דבר ממקומו, סיידו וקירצפו ואיווררו, עד שנוקתה כל פינה. אז הורידו מעליית הגג את כלי הפסח וקנו יין לארבע כוסות. בכל ההכנות האלה לקחו חלק הילדים והילדות. בערב פסח לבשו בגדי חג — הכל חדש — מהנעליים עד לכובע — וחיכו ל"סדר".

שני "סדרים" נערכים בגולה. ביום ראשון של חג וביום השני. ובכל סדר — שאילת ארבע הקושיות וקריאת ההגדה ושתיית ארבע כוסות וגניבת האפיקומן, ואכילת מאכלי הפסח הערבים. אחרי ארבעת ימי חול המועד, ימים שבהם פטורים הילדים מעול החדר, ומשחקים באגוזים ומטיילים כאוות נפשם, באים שני ימי חג — שביעי של פסח ואחרון

של פסח הנהוג רק בגולה. פסח הוא גם חג האביב. עצים מלבלבים, צפרים שרות, ושדות שהשתחררו ממעטה השלג מוריקים מחדש.

בין ימי הספירה — ספירת העומר מפסח עד לשבועות, ימי אבל, שבהם לא הסתפרו ולא לבשו בגד חדש, היה רק יום אחד של שמחה — ל״ג בעומר. תינוקות קיבלו ליום זה קשת וחיצים והלכו עם הרבי לטייל בשדות ולירות בקשתות. ילדים גדולים יותר דאגו לעצמם, חפשו ומצאו חישוקים מחבית ישנה — חומר מצויין לעשיית קשתות, והתגנבו אל הסוסים למרוט מזנבם שערות, לעשות מהן מיתר לקשת. ילדים מנוסים ושקטים נשלחו לאסוף נרות. הם הלכו מבית לבית, ואת כל הנרות שאספו הדליקו לעת ערב בבית הכנסת לכבודו של רבי שמעון בר יוחאי.

שלושה ימים לפני חג השבועות, שלושת ימי ההגבלה (בהם הגביל משה את העם מעלות אל ההר) היו הילדים חפשיים חצי יום מהחדר. הטבע היה אז במלוא הדרו. המגרשים הריקים בעיירה הוריקו וכוסו פרחי בר. כפריות הביאו לשוק ירק ריחני למכירה, בערב החג קישטו הילדים את הבתים בירק. חג השבועות נחוג בגולה שני ימים. בית הכנסת אף הוא היה מקושט בירק. בלילה השני הודלקו בבית הכנסת על החלונות והארונות נרות לכבודו של דוד המלך, שלפי המסורת נפטר בחג השבועות. את הנרות האלה אספו ילדים לפני החג.

תמו החגים. באו ימי אבל, הם ימי בין המצרים משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב. אולם הילדים גם בימי האבל לא שכחו משחקיהם. בליל תשעה באב היו ילדים ונערים באים לבית הכנסת, כשכיסיהם מלאים ״ברלך״ — פירות של לכיד וצמחי בר אחרים מכוסי שיכים ועוקצים. באפילה ששררה בבית הכנסת בעת קריאת הקינות זרקו את הפירות האלה על ראשי המתפללים, פיאותיהם וזקניהם... היה זה מנהג מקובל ואיש לא גער בילדים.

בתי הכנסת בסוקוליבקה

מר פרץ שומן, איש סוקוליבקה בבופלו, מונה באחד ממכתביו את כל בתי הכנסת שהיו בעיירה:

בית הכנסת של הרבי מסוקוליבקה, רבי פנחס'ל; בית הכנסת של חסידי טולנה; בית הכנסת של חסידי קונטקוזוב; בית המדרש הגדול; בית כנסת שקראו לו "דאס שולכ'ל" (שם התפללו לרוב בעלי המלאכות שבעיר), וממנו פרש חלק מהמתפללים וייסדו לעצמם "שולכ'ל" שני. בסך הכל — ששה בתי תפילה.

בשבתות ובחגים היו רוב בתי התפילה מלאים מתפללים. ילדים עמדו ליד ההורים וספרי תפילה בידיהם. בעת ההפסקה התחמקו ויצאו לחצר שהיתה הומה מילדים וילדות קטנים שהובאו הנה על ידי אחיות.

ברוב בתי כנסת היו ארונות מלאי ספרים — גמרות וספרי משניות. בהם למדו מתפללים יודעי תורה וכן נערים שגמרו את החדר ולמדו כאן בפני עצמם או בהשגחת מלמד, שהושיבו כאן הורי הנערים.

הילדים אהבו את בית הכנסת. היו באים לחצרו לשחק בה בשעות שבהן היו פנויים מה"חדר".

בית הכנסת וצרכי הציבור

העיריה היתה מוסד ממשלתי. ראש העיר נבחר אמנם על ידי התושבים, אולם הוא היה כפוף לממשלה. תפקידיו הצטמצמו בעיקר במילוי פקודות ממשלתיות ומתן פספורטים (מעין דרכון או תעודות זהות) לתושבים וה"נכתבים" בעיריה. לא היו בעיריה לא מחלקת חינוך ולא לשכת סעד עירונית. לצרכי הציבור דאגו גבאי צדקה וחברות סעד שונות: חברת "ביקור־חולים", חברת "גמילות־חסדים". בעת צרה ומצוקה, כגון מגיפה או שריפה, או בסיפוק צרכים דחופים לעזרת עניים ואלמנות בהתקרב חג, היו מכריזים על כך ב"הודעת הרב והגבאי" בבית הכנסת. היו מעכבים את הקריאה בתורה עד שנמצאו האנשים המתחייבים לתת יד לארגון העזרה. לפעמים נתבקשו המתפללים להשאיר כתום התפילה את טליתותיהם בבית הכנסת, למען ישובו ויפדו אותם אחרי השבת...

פעם בשנה היתה כל חברה עורכת אסיפה כללית עם סעודה לחבריה. לכל חברה היתה שבת שלה. חברת "ביקור־חולים" בחרה בשבת שבו מבר־

כים את החדש אייר, כי "אייר" ראשי תיבות: אני ה' רופאך. חברת "גמילות־חסדים" שעסקה בהלוואות כסף לעניים, בחרה בשבת "משפ־טים", שכן בפרשת משפטים נאמר: אם כסף תלוה את עמי וכו'.

צדקה לעניים

מלבד חברות צדקה שדאגו לעניי העיר, היו גם אנשים טובי לב, בעיקר נשים צדקניות, שעסקו באיסוף תרומות, — בשביל כלה עניה, בשביל אלמנה מטופלת בילדים וכדומה. היו נשים, שבערבי שבתות עברו מבית לבית ואספו למען משפחות עניות חלות ודגים ובשר, להכניסם בסתר לבתי נצרכים. האנשים התביישו בעוניים.

היו גם עניים המחזרים על הפתחים. אלה באו מעיירות אחרות. עניי סוקוליבקה התביישו לפשוט יד בעירם. הם נסעו למקומות אחרים. היו כעין חילופי עניים בין יישוב ליישוב.

עני שבא לבקש נדבה היה מקבל פרוטה או פרוסת לחם. לפעמים הגישו כוס תה. בעלי יכולת היו מזמינים עני לסעודה. מי שבגדיו היו קרועים ביותר, מצאו בשבילו בגד משומש. כדי שלא יצא עני מהבית בידים ריקות, הנהיגו בעיירה פתקאות לצדקה, מין כסף מקומי. על הפתקה העשויה קלף היה כתוב בכתב סופרים: "סל סוקוליבקה". שווי הפתקה היה חצי פרוטה. עני יכול היה לקנות בפתקאות אלה מצרכי מזון בכל חנות בסוקוליבקה. לפני צאתו מהעיירה היה מחליף את הפתקאות בחנות או אצל גבאי צדקה בכסף ממש. בלילי שבתות וחגים היו מתפללי בית הכנסת מזמינים אליהם עני לביתם, מאכילים ומלינים אותו. שמש בית כנסת היה ממונה על חלוקת העניים בין הרוצים בהם, ודואג שלא יישאר עני ללא הזמנה. מכיוון שלא היה בעיירה מקום לינה לעניים, היה השמש מרשה לעניים ללון בבית הכנסת ליד תנורי החורף.

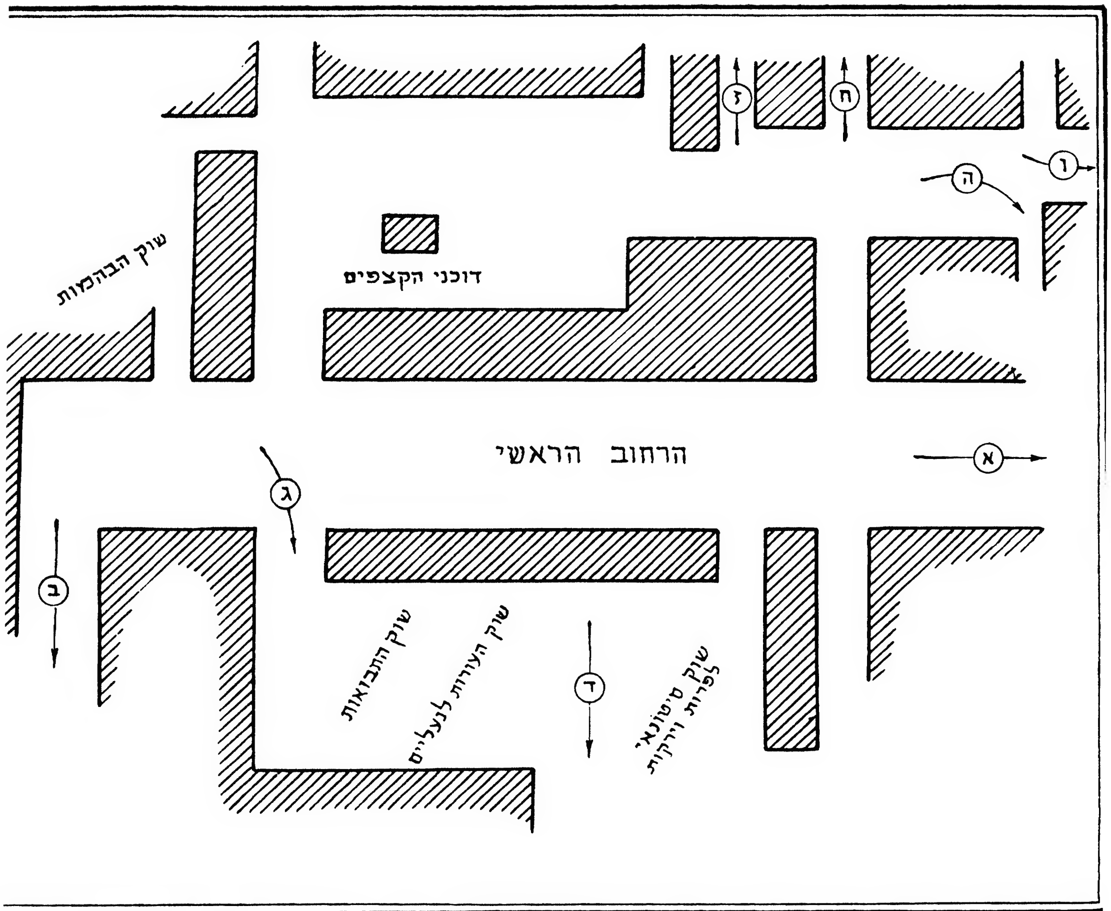
התעוררות מיוחדת לעזרת עניים הורגשה לפני החגים, ביחוד לפני פסח. כשנודע שפלונית האלמנה הגיע תורה לאפות מצותיה אצל האופה, והיא אין ידה משגת לשלם שכר הפועלים והפועלות שבבית האופה, מיד נזדרזו ובאו אל בית האופה כל השכנים, נשים ונערות ונערים וחילקו

ביניהן את כל המלאכות, מי בלישה, ומי בעריכה במערוכים, ומי בניקוב. מכיוון שהאופה היה מכוון את תור האלמנה לשעות הערב המאוחרות, שבהן הפועלים והפועלות הקבועים עוזבים את המאפיה, היתה העבודה בהתנדבות נמשכת עד שעה מאוחרת בלילה, ולא היו האנשים נפטרים לביתם עד שסיימו את המלאכה ונפרדו מהאלמנה מתוך חילופי ברכות לבביות, אף עזרו לה להביא את המצות לביתה.

ביקור חולים

אדם שחלה באו שכנים וידידים לבקרו. נשים היו מביאות ריבה מעשה ידיהן, בעיקר ריבת־פטל — הטובה להזעה. היתה מצווה גדולה להשאיל לחולים מדחום, שלפוחית גומי לשים בה קרח על הראש וכלים אחרים. אם החולה היה עני, לא חיכו לחברת "ביקור־חולים". שכנים ואנשים טובים הזמינו רופא, הביאו תרופות, ודאגו שיהיה לחולה מרק עוף לחיזוק הגוף. כשפרצה מגיפה בעיירה, כגון מגיפת הכולירה, נמצאו אנשים אשר נחלצו למלחמה במחלה. אנשים בריאים ואמיצי־לב לא נרתעו מפני הסכנה, שפשפו את החולה, עם התגלות סימני המחלה, בחומץ וחיממו את גופו בכל מיני דרכים. בכך הצילו הרבה אנשים ממות. צוות המצילים היה תמיד מוכן לפעולה. אף בשבתות, בהגיע הידיעה לבית הכנסת על אדם שחלה, הסירו האנשים מיד את טליתותיהם מעליהם וחשו להגיש עזרה, כי פקוח נפש דוחה שבת.

גם הדור הצעיר היה ער לגורלו של החולה הבודד. פעם חלתה אשה ענייה, והרופא צווה לעשות מסז' (עיסוי) לרגליה. נשים בסוקוליבקה ידעו טיפולים שונים בחולים: להדביק איספלנית של חרדל, או להצמיד כוסות־רוח. אך לעשות מסז'ים לא ידעו. נמצא לחולה חבר צעירות שעיסו את רגליה, אף דאגו למזונותיה עד שהבריאה.

תרשים של מרכז העיירה, סכימה של הרחוב הראשי בסוקוליבקה, רחוב השוק ומגרשי היריד הסמוכים לו. בשוליו "רמזים" לכמה רחובות צדדיים וכיווני דרך שיבוארו להלן. התרשים עשוי לפי הזיכרון, בלי אחריות לקנה־מידה נכון ולדיוק בנטיית הקוו. מכל הרחובות שבעיירה היה רחוב זה המתוכנן ביותר בהתאם לייעודו כמרכז המסחר והמלאכה וכצומת היריד השבועי. בשאר חלקי העיר היה תווי הרחובות מטושטש מאד. מפאת חוסר חצרות היו מעברים חופשיים בין בית לבית. הבתים נבנו גושים גושים לפי

קווי הגובה של הקרקע, שעלה והתרומם במידה שרחק מאפיק הנהר. בין גוש למשנהו הפרידו שטחים מדרוניים ריקים. מי הגשמים שגלשו מהם הפכו בתחתיתם לשלוליות וביצות. בחלקם העליון היו מנוגבים ע״י הרוחות והשמש ושימשו מגרשי משחק לילדים ביום ומקום מרבץ לעזים בלילות. לא היו שמות לרחובות. קשה להשיג נתונים מדויקים על המיתאר הכללי של העיירה. לפי זכרונם של רבים מאנשי המקום התקרב המיתאר לצורת עיגול, והיהודים ישבו כבתוך טבעת בין בתי הגויים. לצורת העיגול גרם עיקולו של הנהר שלידו עמדה העיירה.

הרחוב הראשי חצה את העיירה לרוחבה. החץ מספר א׳ מסמן את הכיוון אל הגשר שחיבר את העיירה לכפר סוקוליבקה, ושעל פניו עברה דרך המלך מאומן ומחוזה למחוז ליפוביץ. תווי הדרך הזאת שעבר לאורכו של הרחוב פנה, בהגיעו לחלקו העליון, שמאלה (חץ מספר ב׳), בכיוון לכפר פופיבקה, משכן ה״וולוסט״, (גליל אדמיניסטרטיבי־אזרחי), שאליו השתייכה העיירה. *

היה זה רחוב סואן שבו הורגש תמיד דופק החיים של העיירה. היה מנהג להעביר דרך רחוב השוק כלות וחתנים לחופתם. בשבת ובחג, בשעות שלאחר הצהרים, היה הופך הרחוב לטיילת. מכל העיירה באו הנה לטייל לרוח היום. בקיץ נמשך מסלול הטיול עד לשער שעל גבול העיירה ופרץ לבין השדות הירוקים שבדרך לפופיבקה. בחורף ירד למטה ונמשך על פני הנהר שקפאו מימיו.

עם בוא השואה הפך הרחוב העליז לרחוב עינויים ומגור.

* החצים מג׳ עד ז׳ מסמנים כיווני־דרך לבתיהכ״נ שבעיירה ; ג׳ — של חסידי טולנה ; ה׳ — של חסידי קונטקוזוב ; ו׳ — של הרבי מסוקוליבקה ; ד׳ — לבית המדרש ; ו׳ — אל השולכ׳ל, הישן והחדש. חץ ח׳ מציינת את הדרך אל הדואר.

חליפות ותמורות

במדור זה מסופר על קורות סוקוליבקה בעשרים שנות חייה האחרונות, כלומר: מראשית המאה הנוכחית עד לחורבנה של העיירה. בקורות אלה מתגלים לפנינו חייו ופעליו של הדור הצעיר בעיירה, שכן כל המוסדות שהוקמו אז וכל הפעולות בשדה הכלכלה והתרבות היו בעיקר פרי יזמתם ומעשה ידיהם של בני הדור הזה.

אנשי הדור הישן לא היו מסוגלים לחידושים ולכל מעשה החורג מגבולות המסורת והנוהג. משפקד משבר כלכלי את העיירה בשנות העשור הראשון (במידה רבה בעקבות מצבה המעורער של יהדות רוסיה בימים ההם), נתפסו בעלי־בתים ותיקים ומושרשים בחיי העיירה להלך רוח של יאוש ודיכאון, עזבו את משפחותיהם ויצאו לבקש מזלם באמריקה. סוחרים צעירים הם שהתעוררו לתקנת העיירה והשיגו רשיון לפתיחת "בנק", שעזר לבעל המלאכה ולחנווני בהלוואות למטרות קונסטרוקטיביות. סוחרים אלה גם השתדלו, כנראה, לפני הרשות שתחיש את פתיחת הדואר בעיירה. צעירים ייסדו את ה"חדר המתוקן", ואברכים צעירים שלחו אליו את ילדיהם. בני הנוער ייסדו את הספריה הציבורית, והם שיזמו את נשפי הספרות ושאר פעולות התרבות בעיירה, בכוחות מקומיים, או בשיתוף עם כוחות מיישוב סמוך. סופר שנקלע לעיירה מיד התייצבה לפניו משלחת נוער להזמינו להרצאה, וגדוד נערים נלהבים פשטו בעיירה למכור כרטיסים. והיה זה ממידות העיירה — לעשות הכל בהתנדבות, מתוך התלהבות ושמחת מצווה, "בכל לבבך"...

בכל ההתעוררות הגדולה בסוקוליבקה לתיקונים ולחידושים, התעוררות שהשתלבה אחר כך יפה עם הנהייה הגדולה של הנוער ללימודים וקניית דעת, מתגלה ייחודן של העיירות הקט־נות בדרך התפתחותן. מתחת למעטה החיצוני של קיפאון וחוסר מעש היו קיימים בהן מאגרי כוחות יצירה נסתרים שמהם קמו לעיירה בונים ומחדשים. יוסל טשרטוב, האפיקורס, יצחק יואל קוזמינסקי האינטלקטואל, ושמעון גייסינסקי, בחור עממי טוב וצנוע — כל אלה צמחו וגדלו בצנעה. איש לא לימדם ולא הכשירם לכל המעשים שעשו וביקשו לעשות. מאליהם עלו ובאו

והתייצבו לשרות העם, כי באה השעה, ועל כן נרצה שרותם והיה לברכה לעיירה כולה.
עשרים השנים האחרונות של סוקוליבקה היו שנות מיפנה בתולדותיה. מעין חילופי משמרות בין הדורות, שבישרו ראשיתה של תקופה, והיא קופדה בניצניה עם חורבן העיירה.

ה"בנק"

בתחילה מי שהיה זקוק להלוואה פנה אל מלווה בריבית או אל חברת "גמילות־חסדים". בשתי הדרכים גם יחד היתה בקשת ההלוואה כרוכה באי נעימות. הלווה היה חייב להשחיר פניו ולהביא מביתו משכון: בגד יקר, כר או כלי כסף ותכשיטים. מי שלווה ממלווה בריבית נדרש לשלם ריבית גבוהה מאד — "נשך".
והנה קמה קבוצת סוחרים מבני הדור הצעיר, ובראשם יוסף טשרטוב, איש נבון וחרוץ, ואחרי השתדלויות רבות לפני הרשויות קיבלו רשיון לייסד בעיירה "קופת מלווה וחסכון".
הקופה, שקראו לה בקיצור ה"בנק", היתה מוסד מועיל מאד, ועזרה לפתח את המלאכה והמסחר בעיירה. כדי לקבל הלוואה מהבנק לא היה צורך במשכון ובתחנונים. הלווה היה מגיש בקשה להלוואה. אחרי שההנהלה אשרה את בקשתו, חתם הוא ושני ערבים על כתב־התחייבות לסלק את ההלוואה במועדה. הכסף ניתן לסילוק בתשלומים חדשיים, וברבית נורמלית, חוקית.

הספריה

הצורך בספרים היה גדול. אך ברוסיה בימים ההם היה דרוש לפתיחת ספריה רשיון מהממשלה, וכל ההשתדלויות לפני הממשלה בענין ייסוד ספריה עלו בתוהו. חבורת צעירים מהנוער המקומי החליטו על כן לפתוח ספריה באיסור, ללא רשיון.
לפי דברי מר ב.ב., שהיה אחד מבני החבורה, לקח חלק פעיל בייסוד הספריה צעיר משכיל בסוקוליבקה יצחק יואל קוזמינסקי. הוא היה בנו של שוחט ועמד לרשת את מעמד אביו הזקן, כלומר להיות שוחט במקומו. על כן לא יכול יצחק יואל לשתף עצמו בגלוי בעבודת

הצעירים, ופעל מאחורי הקלעים. הוא היה מזמין אל ביתו צעירים וצעירות מבני הנוער המקומי, מדריכם בעצותיו ומחזק את לבם בעבודה בשדה התרבות בעיירה. מלבד הספריה דאג גם לעריכת הרצאות על ידי סופרים המזדמנים לעיירה, וכן לנשפי קריאה ומשחק. הודות לבקיאותו הרבה בספרות עברית ויידיש, רכשה הספריה, בכסף שנאסף על ידי מיסדיה, ממיטב הספרות בשתי הלשונות, ותוך זמן קצר נרשם מספר גדול של קוראים. בתחילה היתה כל ה"ספריה" מכונסת בארגז אחד לא גדול. אך מספר קוראיה גדל והלך מיום ליום, רבתה ההכנסה הכספית ובהתאם לכך גדל מספר הספרים. נרכשו גם ספרים ברוסית, ביניהם חוברות לעניני השעה, הדנות בעניני המהפכה ברוסיה והתנועה הסוציאליסטית — חומר קריאה פסול בעיני הרשות. הספריה נמצאה בחדר שכור בבית פרטי, ומפחד שמא יתגלה סוד קיומה לשלטונות המקומיים, נאלצה לעבור לעתים קרובות מדירה לדירה. אך ידי העוס־קים במוסד לא רפו. בחורים הביאו ממחסני סוחרי הביצים בעיירה ארגזי עץ ובנו מהם ארונות לספרים. הספריה גדלה והיתה לגורם חשוב בחינוך הנוער והמוני העם בעיירה.

הדואר

שנים רבות סבלה העיירה מחוסר קשרי דואר מתוקנים. מכתבים, חבי־לות וכסף היו נשלחים מסוקוליבקה על ידי עגלונים ושליחים מיוחדים. דברי דואר שנשלחו לסוקוליבקה ממקומות רחוקים היו מגיעים באחור רב לכפר סמוך (פופיבקה), ומשם היה מביא אותם יהודי זקן, חיים יהושוע'ס, ומחלקם בבתים ומקבל שכר טרחתו. כל הדואר, מעט מכתבים וקצת עתונים, היה צרור אצלו במטפחת לא גדולה. משנפתח דואר בעיירה באה רווחה לישוב. העיירה חדלה מהיות עיירה נידחת. היה נאחז בה ביתר קלות רופא וכל אדם נאור הזקוק לדואר. הדואר היה גורם כלכלי וגם גורם תרבותי חשוב לעיירה. ע"י הדואר היו מגיעים גם מכתבים, חבילות וגם עתונים רבים וספרים בעברית, באידיש ואף ברוסית.

ה"חדר" הישן ומגרעותיו

ה"חדר" היה בית־לימוד ישן, ודרכי הלימוד בו היו ישנים ונושנים. המלמד לא היה בעל מקצוע, אדם שלא הצליח למצוא מקור פרנסה כלשהו הלך ופתח "חדר", ושידל הורים לשלוח אליו את ילדיהם. חשבון וכתיבה לא לימדו ב"חדר", ולכן היו רבים מן הילדים הולכים אחרי הצהרים אל "מורה", שהיה מלמדם ארבע פעולות החשבון וכתיבה — עברית ויידיש. בעיקר הקפידו על יפי הכתב: היכן להתחיל בכתיבת האות ומתי ללחוץ על הצפורן ולרפותה, — הכל לפי כללים מקובלים. לרוב כתב המורה בשורה העליונה שבעמוד המחברת פתגם או פסוק, ועל התלמיד הוטל להעתיק את הכתוב, תוך השתדלות לחקות את הכתב היפה של המורה, עד לסיום העמוד. בדרגה גבוהה יותר כתבו אגרות מתוך אגרון, אוסף אגרות בסגנון מליצי.

כרגיל למדו הילדים בחדר עד גיל בר־מצוה. ילדי עניים הפסיקו ללמוד בגיל עשר — אחת עשרה ויצאו לעזור להורים בפרנסת המשפחה: לעבוד כמשרתים בחנות, או לעמוד ביום השוק עם דוכן למכירת נפט וגפרורים וכדומה. אחרים הלכו ללמוד מלאכה.

ילדים בעלי כשרונות וילדי אמידים הוסיפו ללמוד גם אחרי מלאת להם שלש עשרה שנים. הוריהם הושיבו מלמד, איש יודע תורה, שלימד את הנערים בביתו או בבית הכנסת. סידורים אלה לא תמיד עלו יפה. הורים התאוננו שאפסו בעיירה מלמדים טובים, ובשנת 1903 נשלחו שני נערים צעירים לישיבת קישינוב, ישיבת פרלמוטר, שבה לימדו מלבד לימודי קודש גם לימודי חול. בימים ההם כבר נשבו בעיירה רוחות חדשות — ראשית תקופת ההשכלה — והורים אדוקים ביקשו שבניהם ילמדו תורה וגם ירכשו השכלה, וימצאו חן בעיני אלהים ואדם.

ה"חדר המתוקן"

יצחק יואל קוזמינסקי שהיה מיוזמי הספריה בעיירה יזם גם ייסוד "חדר מתוקן" בסוקוליבקה. הודות לקשריו עם משכילי העיר, נאספו כחמשה עשר תלמידים, ילדים קטנים מגיל ה"חדר", ונמסרו בידי המורה ברוך ברנשטיין, החי כיום אתנו בארץ. הוא דיבר עברית והיה לו נסיון בהוראה. הוא הכיר את שיטת הוראת הקריאה החדישה בימים ההם — השיטה הקולית, ושיטת הוראת הלשון ללא תרגום ליידיש — עברית

בעברית. ה"חדר המתוקן" שוכן בחדר קטן בבית הוריו של יצחק יואל, ואחד מתלמידיו היה אחיו הקטן אליק.

ההתקדמות המהירה של הילדים בקריאה ודיבורם העברי ברחובות העיירה עשו רושם חזק על האנשים. ה"חדר המתוקן" הקטן היתה לו השפעה רבה על החינוך העברי בעיירה. מורים שהיו כביכול מהמתקדמים והשתמשו בספרי לימוד עם תרגום, ביטלו עתה את ספריהם והחלו להשתמש בספר "הדיבור העברי"*. בספר זה היו הרבה שיחות קלות וציורים לשיחות, והילדים למדו בו מעצמם עברית ודיבור עברי. לא ארכו הימים ובעיירה נפתח בית ספר עברי.

הנוער בסוקוליבקה רוכש השכלה

שנים על שנים הסתפק הנוער במה שלמד מהמורים המקומיים: לכתוב מכתב ביידיש וכתובת על המעטפה ברוסית. אך הכל משתנה והולך עם הזמן. אט אט התעוררה אצל הנוער התשוקה לדעת יותר מזה. ללמוד רוסית באופן יסודי ולרכוש השכלה כללית. היו שחלמו אפילו על בחינות לאקסטרנים באומן, העיר הסמוכה.

בימים ההם החלו להופיע בעיירה מורים לרוסית. הם ביקשו שעורים פרטיים, ונמצאו להם בתחילה תלמידות, נערות שהיו פטורות מלימוד תורה ב"חדר". אחר כן נצטרפו גם נערים ש"גמרו" את ה"חדר" ולא ראו ברכה בלימודים בבית המדרש. והיה כל הבית לומד. כל אחד בפינתו יושב ולומד בעל־פה שירי משוררים רוסים, כללי דקדוק או כללי חשבון. בימים ההם הרבו ללמוד בעל פה.

נערים ונערות חסכו פרוטות מעמידתם ליד דוכן ביום היריד, כדי לשלם שכר לימוד למורה. בלילות היו יושבים ולומדים בשקידה ובמסירות. היתה מצווה גדולה לעזור לבני עניים, והמתקדמים בלימודים היו נותנים שעור חינם לנער או נערה עניים.

עם לימוד השפה הרוסית התפשט בין הנוער הדיבור הרוסי והקריאה בספרים רוסיים.

מלבד מורים לרוסית היו באים בימים ההם לעיירה בחורים ללא שם —

* של מ. קרינסקי. ב"חדר המתוקן" השתמשו בספר "פרקים ראשונים" ליעקב פיכמן, שברוח הפיוטי שלו התחבב מאד מאד על הילדים. ה"חדר המתוקן" נוסד בשנת 1912.

"חברים". הם היו קוראים לנוער לאסיפות חשאיות מחוץ לעיר, ושם היו מספרים להם על המהפכה הגדולה שעומדת להתחולל בקרוב ברוסיה ועל הצורך, בבוא הזמן, לערוך שביתות והפגנות. באסיפות ההן היו מחלקים לבאים כרוזים וחוברות־תעמולה לקריאה ולהפצה. בסוקר־ליבקה לא היו בתי חרושת ולא היו פועלים, על כן לא היו שם שביתות. הנוער הלך כדי לדעת מה אומרים המרצים ומה כתוב בחוברות. הנוער היה שוחר דעת.

חורבן יוסטינגרד־סוקוליבקה

שנות 1919—1920 היו שנות צרה ליהודי אוקראינה ברוסיה גייסות שונים נלחמו ביניהם על השלטון באוקראינה. בהפסקות, בין קרב לקרב, פרצו לערים ולעיירות שקטות וערכו פרעות ביהודים. מכיוון שהמלחמה היתה על השלטון, נשארו ישובים רבים ללא כל שלטון, מופקרים לשוד ורצח. אימת פרעות היתה תלויה מעל סוקוליבקה, אולם האנשים לא נפלו ברוחם.

על המצב בעיירה ערב הפרעות מספר מר חיים גרינשפאן, איש סוקוליבקה מבופלו:

בכוח של תריסר רובים ארגנו התושבים שמירת לילה והפסיקו את הגנבות בלילות. כשקמו עליהם גויים מהכפרים הסמוכים להוציא מידיהם את הנשק, התנגדו בכל כוחם. הגויים העלו מספר יהודים על הגשר ואיימו עליהם להשליכם לנהר. למזלם של היהודים הופיעו מהעבר השני של הגשר גויים מהכפר סוקו־ליבקה והודיעו שלא יתנו לנגוע בשכניהם, והגויים הזרים הסתלקו. פעם אחרת הותקפה העיירה על ידי כנופיית פורעים מזויינים שמנתה 150 איש. הם הטילו על העיירה כופר נפש עצום שכלל בגדים ומגפיים לאנשיהם וכחצי מיליון רובל. הפעם ניצלה העיירה הודות לעוז רוחם של שני יהודים שיצאו בחשאי ברכיבה לעיירה מונסטרישץ׳ והתקשרו עם חיל הבולשביקים שחנה בעיירה. בעוד הכנופיה מתכננת שפטים בעיירה, הופתעה על ידי פלוגת חיילים עם מפקד יהודי בראשם... אנשי העיירה ראו בכל מקרי ההצלה האלה מעשה ניסים, ומפה לאוזן נמסר, שהרבי ר׳ פנחס׳ל אמר למקורביו: ״כל עוד אני חי לא יישפך דם בעירי״. *

* על הפרעות בסוקוליבקה וחורבנה נתפרסמה ב״רשומות״ כרך ג׳, ברלין תרפ״ג, גביית־עדות מפי יוסף זילברג (יוסי פלטי׳ס). עדות זו נזכרת בחלקה בספרו של אליהו טשערי־קאווער — די אוקראינער פאגראמען אין יאר 1919, ייווא נ. י. 1965. הרבה למדנו מתשובותיהם של בני העיירה על שאלון הילדים, וביחוד מזכרונותיהם של יהודה בלנק ז״ל ויב״ל חברו בני ברקון, שניהם עדי ראייה.

רצח הרבי ר׳ פנחס׳ל

שואה איומה התקרבה לעיירה ואיש לא הרגיש בכך. היה זה ב״שבת חזון״ * תרע״ט. היה יום יפה ונעים והאנשים, רגועים אחרי שבוע של פחדים, יצאו לטייל ברחובות ולשוחח על מאורעות השבוע. בערך בשעה חמש נשמעו לפתע יריות רובים. הן הגיעו מצד מבוא העיירה במערב. כנופיה של הפורע זליוני שמנתה כמה אלפי פורעים ״הודיעה״ על כניסתה לעיירה. מיד קמה בהלה ברחובות. האנשים החלו לנוס הביתה. מרוב פחד נתבלבלו. הורים חיפשו את ילדיהם, וילדים את הוריהם. היו זעקות אימים בכל פינות העיירה.

לפנות ערב, כשכל אנשי העיירה ישבו סגורים בבתיהם, והנשים והילדים מוסתרים במרתפי סתר, נחרדו תושבי הרחוב של הרבי לשמע קול שעטות סוסים. שנים שלושה פרשים נתקרבו אל בית הרבי. אחד העז ונכנס לתוך החצר ועלה במדרגות ופתח את דלת הבית. הרבי סיים אז את הסעודה השלישית והתכונן לתפילת מעריב. באפלולית בין השמשות התקרב הרוצח אל מושב הרבי, ירה בו והרגו.

כפי הנראה התכוונו הרוצחים רק לרצח, כי מיד אחרי שהרבי נפל לארץ, הסתלק היורה ולא שלח ידו בשוד. חושבים שלראש הכנופיה נודע מפי הגויים שבסביבה כי ישנו צדיק בעיר המגן עליה. על כן נשלח הרוצח לסלק את הרבי לפני שיתחילו בשוד בעיירה.

בן שבעים ושש היה הרבי.

עליו קונן מר חתנו האדמו״ר ר׳ יהושע השיל רבינוביץ׳ ממונסטרישץ׳ :

פאר עדתו, נזר קהילתו, חכם חרשים, סמל היראה,
הגאון הקדוש הרב ר׳ פנחס, הומת לעת זקנתו,
בשביעי לחמישי נגדעה לארץ חיתו.

* השבת שלפני תשעה באב.

שוד ורצח

אנשים שזחלו והציצו ממחבואיהם בבקר יום א׳ ראו לפניהם רחובות ריקים מאדם ובתי דירה פרוצים. כבר בשעות הערב והלילה עסקה הכנופיה בשוד והרס. משהאיר היום החל המצוד על האנשים, בעיקר צעירים מבני שמונה עשרה עד שלושים. מי שנתפס הובל ונכלא בבית הכנסת של חסידי טולנה. ראש הכנופיה הטיל על העיירה ״מס מלחמה״ בסך מיליון רובל (יש אומרים — למעלה מזה). הוא דרש שהכסף ייאסף תוך שתי שעות. עסקני העיר, מלווי חיילים מזויינים, הלכו מבית לבית לאסוף כסף. בינתיים הוכו ועונו בני הערובה הכלואים בבית הכנסת. ב. ברקון מספר שהחיילים צופפו מזמן לזמן את הכלואים בפינות הבית, פסעו על ראשיהם וחבטום ב״עמודים״.

משעברו שתי שעות והכסף הנדרש לא הובא, הוצאו להורג עשרה יהודים. בעוד שעה נהרגו עשרה אנשים אחרים. בשעה שתים עשרה הגיעו הגובים לבית הכנסת ואתם רק מחצית הכסף. המפקד קבל את הכסף, אך סרב לשחרר את הכלואים, ונתן רשות לאנשיו להתחיל בביזה בבתים.

אנשי הכנופיה פשטו בעיר. פרצו את החנויות ושדדו את הסחורות, הכו במגלבים, ירו באנשים והתעללו בנשים. הם איימו להרוג את כל הנמצאים בבית הכנסת, ואין איש יודע מדוע לא עשו זאת.

בשעה חמש בערך התחילה יציאת הכנופיה מן העיר. הם הפרידו את הצעירים, כמאה וחמישים איש, משאר הכלואים בבית הכנסת, ולקחו אותם אתם כשבויים. בהיותם על הגשר השיגום בריצה כמה מהורי השבויים שהציעו לשובים כסף והתחננו על נפש ילדיהם. אך הם נורו וגוויותיהם נזרקו לנהר. בין ההורים ההרוגים היו מנחם טשרנוס ויצחק סניצר ז״ל.

הטבח בגיא

בדבר תפיסת הצעירים וגורלם מספר יוסף זילברג: ״רבים חשבו כי לתפוסים לא תאונה כל רעה, משום שזליוני תפס צעירים גם בעיר אחרת ואחר כך שחרר אותם, ורק הזהירם, כי לא יתנו ידם לבולשביקים. אבל על תפוסי יוסטינגרד ניתכה חמת ה׳ — את כולם הרג זליוני ולא חמל. לשוא התחננו אליו האומללים, כי יאסוף אותם לתוך גדודיו. הרוצח לעג לדבריהם ולתחנוניהם וציווה על אנשיו להשמידם״.

גויים מצאו את גוויות ההרוגים באחד הגיאיות והודיעו על כך בעיירה. אחד הצעירים, יצחק פושקלינסקי, חלץ עצמו מתוך ערמת ההרוגים והגיע בכוחות עצמו לסוקוליבקה. הוא היה פצוע קשה בקדקדו ומת כעבור חדשיים בבית החולים ב א ו מ ן . נראה שמפיו הצילו כמה פרטים על התפוסים, על ההתעללות שהתעללו בהם המרצחים ועל דרך הרצח. אש קטלנית נפתחה עליהם ממארב, ממכונת יריה מוסתרת מאחורי שיחים. וכולם נפלו חללים. טובי הבחורים, אבות צעירים — עוזה ותפארתה של סוקוליבקה.

הגב' חיה שומאן שארבעה מאחיה היו בין ההרוגים מספרת :

"הגויים סרבו להביא את ההרוגים העירה. שכרו מהם היהודים סוסים ועגלות והביאו בעצמם את ההרוגים. אבי היה בין חופרי קבר האחים. בקש נחום הרוקח לעזור לאבי בחפירה. אמר לו אבי : הנח לי, נחום, תן לי להשיא את בני... ואחי ברוך ההרוג כבר היה נשוי ואב לילד קטן".

על חייהם ופעלם

מתוך מכתבים משרידי הנוער

"אתם שואלים לציוני סוקוליבקה. — בשנת 1911, בהיותי בן 14, כבר ראיתי את עצמי כחבר ב"צעירי ציון". גדליהו מנדל, נכד הרבי, ושמואל קאפראוו וקונסטנטינובסקי ניהלו את הפעו־לות הציוניות. היה לנו מועדון ואסיפות עם. מ ז ' ש ק ו ב היה בא אלינו להרצות על התנועה הציונית איש בשם משה (כפי הנראה משה סקריטון שהיה קרוב למשפחת דיין). אנו ארגנו מועדון בכפר וורוני. היו לנו בסוקוליבקה גם סיימובצים. יהודים שבאו בימים היו ציונים כלליים. בני בעלי־בתים — "צעירי ציון". בני בעלי־מלאכה — סיימובצים. היינו מתכתשים ברחובות העיר, בפרט אחרי המהפכה, לפני בחירות. עד שבא זליוני ימ"ש והרג את כולם". *

— — — "ועל הלהקה הדרמטית בסוקוליבקה. הלהקה הציגה

* ממכתבו של בני ברקון.

מחזות שונים. שמעון אחי * היה לא רק מביים ומכין התפאר־רות. הוא גם היה מחפש ומוצא מה להציג וקובע את השחקנים. שיחקו: שולקי מנחמ׳ס, ברל הרצל פרצ׳ס (היה בחור טוב ושיחק יפה מאד); מאני דובוביס היתה מצוינה ב״מירלה אפרת״; כן שיחקו פרל דראטש ויוכבד נחום אלי׳ס. אליק קוזמינסקי שיחק תפקיד של ילד ויפה שיחק. טריינה אחותו גם היא היטיבה לשחק. כן שיחקה לא רע אחותי פייגה.

שמעון התחיל בגולדפאדן וגורדין ועבר למחזותיו של פרץ הירשביין. העיירה מונסטרישץ׳ הזמינה אליה את שמעון ולהקתו. לשברנו החלו אז הפרעות ובא קיצם הטרגי של שחקני סוקוליבקה״. **

זוועות דניקין

אחרי זליוני פקדו את העיירה כנופיות מקומיות מגיסות הכפרים הסמו־כים. לא היה לעיירה יום בלי פגעים. כך נסתיימה שנת תרע״ט.

בראש השנה תר״פ נכנסו לעיירה גיסות דניקין. הם עברו את העיירה בדרך לחזית, במלחמתם נגד הבולשביקים. תוך כדי הליכה הרגו שלושה יהודים שניקרו להם בדרכם. הציתו כמה בתים. שדדו ובזזו, ונסתלקו.

״בימי דניקין — מספר יוסף זילברג בעדותו ב״רשומות״ — שררה בעיר אנרכיה גמורה. לא היה שום שלטון, ואיש הישר בעיניו יעשה. מן הכפר סוקוליבקה הסמוך באו חוליגנים לילה לילה, התנפלו על היהודים, שרפו בתים, התהוללו ועשו כל מה שאוותה נפשם, כדי להכריח את היהודים לעזוב את העיירה. ואמנם הרבה משפחות עזבו את המקום.

מצב זה ארך כשלושה חדשים. לסוף ניגפו הדניקינים לפני הבולשביקים והוכרחו לעזוב את אוקראינה. גדודיהם שנסוגו משדה־לבן (בלו־צרקוב) עברו דרך יוסטינגרד. גם הפעם התחילו בשריפת בתים וסיימו בהריגת מאתיים איש. באותם הימים שררה קרה גדולה, והדניקינים הפשיטו הרבה יהודים ערומים והשליכו אותם על קרח הנהר. שם קפאו האומ־ללים מקור ומתו״.

* הכוונה לשמעון גייסינסקי ז״ל, בנו של יצחק יואל השוחט.

** ממכתבה של מרים גייסינסקי, אלמנת סם קפלן.

העיירה היתה שרופה והרוסה, והאנשים התהלכו בה אבלים ומדוכאים מכל אשר עבר עליהם ומחוסר בטחון. האדמה כאילו בערה תחת רגלי־הם. רבים עזבו את העיר. האנשים נסו על נפשם, מי לעיר אומן, ומי לאודיסה. ובלב רבים החלטה לעזוב את אוקראינה.
מר יהודה אברמוב מתאר במכתבו את החיים הקשים בבית הכנסת באומן, שם מצאו הפליטים מקלט זמני. משם נדדו האנשים עד הגיעם לנהר דניסטר, גבול רומניה. לא הספיקו לעבור את הגבול, והכסף שהיה בידם בוטל ואבד ערכו. בחירוף נפש עברו בגניבה את הגבול על ידי חציית הנהר, והגיעו לרומניה חסרי כל.
ברומניה נפרדו המשפחות. רובן עלו לאמריקה בעזרת קרובים ששלחו להם כסף להוצאות הדרך. משפחות מעטות שהיתה להם משיכה לארץ ישראל עשו מאמצים גדולים ובאו לארץ ונאחזו בה.

אחרית העיירה

אין להשיג פרטים על מספר המשפחות שנשארו בעיירה אחרי יציאת ההמונים ממנה ועל חייהם עד לכיבוש הנאצים. ידוע רק זאת, כי הנאצים מצאו יהודים בסוקוליבקה והשמידו אותם באופן אכזרי ביותר ולא הותירו אף נפש חיה אחת.
רופאה צעירה ממשפחת יהושע אברמוב שחשה לסוקוליבקה אחרי מפלת הנאצים לא מצאה בה אף נפש חיה מתושביה היהודים. הבתים היו הרוסים וריקים.
הגויים תושבי העיירה ספרו לה כי את כל יהודי סוקוליבקה הובילו הנאצים ליער קונלה ושם נצטוו לכרות לעצמם קברים. המבוגרים נורו, את הילדים קברו חיים. מי יודע מה היה חלקם של גויי המקום בהרג הזה... שונאי ישראל חברו יחד להכרית קהילה מארץ החיים ולמחות את שמה מעל פני האדמה.

כשביקר ד״ר יוסף גלמן, מחבר הספר ״בני חיים באמריקה״, ברוסיה בשנת 1965, הלך לחפש שרידי סוקוליבקה, עיירת מולדתו. הוא מספר שבמקום שעמדה העיירה נמצא כיום ״קולחוז״ (משק חקלאי שיתופי). מבניני העיירה לא נשאר זכר. גם בית הקברות נעלם ואיננו.

על החיבורים *

...היה בליבי חשש גדול שלא נעמוד בתפקידנו. חששתי מאד שניכשל במליצות, בדיבורים מסביב לדברים. חששתי שהילדים יכתבו משפטים יפים שאין ביטחון כי מאחוריהם יש באמת הבנה ורגשת לב. גם היה חשש שיעסקו יותר מדי בחורבן ובשנאה ולא יתנו לבם לחיים בעיירה, שהם העיקר והם המעוררים בנו את האהבה למה שהיה שם. אך עמדה לנו זכות וסבא של רודי, אחד מתלמידי כיתתנו, בא וישב אתנו שעות ארוכות וצייר לפנינו את העיירה כולה. הצלחנו לראות בעיני רוחנו את בתי העיירה ורחובותיה, ולשהות במחיצתם של אנשים בחג ובימי החול. ראינו בעבודתם את החבתן והעגלן והנפחים שהיו גם מכבי השרפות ושומרי העיירה ומגניה, והתעוררה בלבנו חבה עזה לכל הדמויות שעליהן סיפר.

החיבורים של הילדים אינם עשירים בצחצוחי לשון ואינם עתירי דמיון. שפתם פשוטה, עניינית, אבל חיי העיירה מתוארים בהם בכנות. כשקראתי את החיבורים האלה, הרגשתי שהילדים אוהבים את העיירה.

אמדע אור

סוף דבר

כיסוד לספר שלפנינו שימשו החיבורים על העיירה סוקוליבקה שכתבו תלמידי כיתת "רימון" במשאבי־שדה. כמסופר בגוף הספר, הנציחו הילדים את זכרה של העיירה, שבמסגרת ההנצחות של "יד ושם", ובחיבוריהם ביקשו להעלות את דמותה של העיירה שאיננה עוד.

עבודת הילדים איננה פרי "מחקר", המקובל בבית הספר בעיבוד פרוייקטים לימודיים. אמנם בתחילה ניסו הילדים בכך, אולם בשל ההיענות המעטה לשאלוני־המחקר שלהם מצד הנשאלים, אנשי העיירה, הניחו הילדים את ה"מחקר", ולמדו יותר מתוך שמיעת סיפורים כוללים על העיירה. חיבוריהם הם, על כן, התרשמות ממה שקראו ושמעו, והם נכתבו בלי רשימות־עזר, אלא לפי הזיכרון, ממה שנאגר בלב... לידי הגיעו החיבורים לטיפול כשהם (חוץ מאחד) מועתקים במכונת כתיבה, בלי נקיבת שם הכותב ליד חיבורו, וככה הם מתפרסמים בספר.

הילדים הצליחו מאד בתיאור הווי העיירה, הליכות הבית והליכות הרחוב, — סוקוליבקה, כפי שאני, שנולדתי בשלהי המאה התשע עשרה, ידעתיה והכרתיה. היא היתה עיירה טיפוסית, מישכן הדלות והאדיקות, ומפורסמת בכל הסביבה בבתי החומר שלה מכוסי הקש, ובעזיה המטיילות חופשיות ברחובותיה. בימים ההם עדיין ניכר היה בעיירה החותם שטבעו בה מייסדיה, יהודי כפר, שהקימו בערבה שוממה כשלושה תריסרים של בקתות חומר ואמרו : כאן תהיה עיר. כפריים תמימים היו וישרי דרך, בעלי ביטחון בשומר ישראל וגם בכוח ידם בעת צרה, ואת פשטותם ובטחונם הגדול הנחילו לבאים אחריהם.

במידה קטנה יותר השתלטו הילדים על החיים הדינמיים בעיירה בשנות השינויים והתמו־

* מדבריה של מחנכת כיתת "רימון" במסיבה ב"יד ושם".

רות. חיבוריהם לתקופה זו הם אינפורמטיביים בלבד, קצרים ומקוטעים. פחות מכל כתבו הילדים על הפרעות והחורבן. הם לא נמשכו אל האימים והזוועות. אגב, לא היה אז בידינו חומר אותנטי מרשים, ואני עצמי לא הייתי בעיירה בזמן הפרעות. למען שלמות המסכת ולכבודם של הקדושים, הרשיתי לעצמי לשלב בחיבורי הילדים לתקופה זו מספר גדול של מובאות מדברי עדי־ראייה, בציון שמם.

בהגיעי עתה לגמר מלאכתי אני מודה מקרב לב לכותבי החיבורים על חיבוריהם, ולמורתם, מחנכת כיתת "רימון", החברה אמדע אור, על הנועם וההבנה בעבודתנו המשותפת במפעל ההנצחה וכל הכרוך בו.

ילדי "רימון" כותבי החיבורים בשנת ה"בר־מצווה" גדלו מאז והיו לבנות ובנים חייבי גיוס לצה"ל. בצאתם לדרכם הקשה ורבת האחריות, ישאו ברכה מאתי ומאת כל בני עיירתי על החסד הגדול אשר עשו עם קהילתנו בהציבם לה בדבריהם מצבה חיה רצופה אהבה רבה, ורצון טוב, כדי להצילה משכחה ועלם. תעמוד להם צדקת פעלם בכל אשר ילכו ויבואו.

ב. ב.

ילדי רימון ב"יד ושם"

זכרם של קדושי יוסטינגרד־סוקוליבקה חי בליבות שרידי העיירה שמצאו ברובם הגדול מקלט בארה״ב. ארגוני בני העיירה בבופלו, בניו־יורק וסביבתה ובפילדלפיה הקימו לכבודם מצבות זיכרון ומזכירים נשמותיהם בחגים ובאסי־פת אבל בשבוע של תשעה באב. הגדולה במצבות והמרשימה ביותר הוקמה בשנת 1936 על ידי ארגון ניו יורק וסביבתה (״סאקאליפקער פראטערנאל אסוסיאיישן״) בשיתוף עם אנשי העיירה קונילה. בכניסה לבית העלמין השייך לארגון הוקמו שני עמודים גדולים ועל לוחות ארד המקיפים אותם כתובים, מימין ביידיש ומשמאל באנגלית, שמות 248 קדושים שנפלו חללים בפרעות בשנות תרע״ט—תר״פ. בתוך בית העלמין הוקמה מצבת אבן לאחרוני העיירה שנקטלו על ידי הנאצים באכזריות ביער קונילה (שמותיהם של הנרצ־חים ומספרם לא ידוע). רשימת הקדושים החרותה על לוחות הארד ניתנת במלואה ברשימת הקדושים שבספרנו. השלמנו אותה בשמות שמצאנו ברשי־מה המצויה בידי אנשי בופלו. כן הסתייענו במידה רבה ברשימה שנדפסה על ידי ה״יוסטינגראדער רעליעף״ בקישינוב, בסראביה. היא הומצאה לנו על ידי יהודה בלנק ז״ל, אשר לפי דבריו ערכו אותה הוא וחבריו עם זהוי החללים בבית הקברות בסוקוליבקה, ומפי הקרובים רשמו ליד שמו של כל הרוג גם כנויו וגילו. מתוך רשימה זאת שאבנו פרטים בדבר זהויים של כמה אנשים וגילם. כשנתקלנו בסתירה בין הרשימות השונות הצגנו סימן שאלה. הגיל נתון ברשימתנו בסוגריים.

בשנת תשי״ח הוחל בהנצחת העיירה וקדושיה בבניית מוסדות על שמם בקי־בוץ משאבי־שדה שבנגב. עד עתה הוקמו בכספים הבאים בעיקר מארגוני אנשי סוקוליבקה שבארה״ב שני מוסדות רפואיים — חדרי־חולים ומרפאה — ע״ש הקדושים, וספריית זכרון לקהילת יוסטינגרד־סוקוליבקה. הקיבוץ נטע חור־שה על שם הקדושים, בה תוקם, כשיימצאו האמצעים הכספיים לכך, אנדרטה לעיירה וקדושיה.

קדושי יוסטינגרד־סוקוליבקה, תמונותיהם ומצבות שהוקמו לזכרם

אַבְרַמוֹב יהושע

אַבְרַמוֹב ריסי

אַבְרַמוֹב דוד בן יהושע

אַבְרַמסוֹן דב בן־יהושע

אוֹבשַׁדקי בני־מלך

אובשַׁדקי חיה (30) בת מוטיל

אודסר משה (17) בן בְני

אולשַׁנסקי אברהם (18) בן ישראל

אומַנסקי אהרן (29) בן שלמה

אומנסקי מאיר (20), מעיר אומַן

אומַנסקי שמואל לַיב

אידֶלזון חיים (16), מבֵּילו־צֶרקוֹב

אַלַאיץ אלתר בן אברהם־צבי

אַלַאיץ גדליה אהרן

אַלַאִיץ חיים־משה בן יוסף ובניו :

אַלַאִיץ יהודה (יודל) (17)

אַלַאִיץ מאיר (20)

אַלַאִיץ יצחק (30)

אַלַאִיץ ברוך (25)

אַלַאִיץ מֶנדיל בן יוסף

אַלַאִיץ יוסף בן מֶנדיל

אַלביטֶר דוד (22) בן זאב

אַקסֶלרוֹד פישל (22), שבוי מלחמה מגליציה

יודל אלאיץ

בוגומולני אברהם (26), חתנה של רבקה ליבע לאה׳ס

בוגומולני רבקה (בֵיגֶלמאכֶערן)

בוירלין פְסיל ליבַה׳ס

בוירלין הרשל בן פסיל

בוירלין שמואל

בוסליר אברהם (20), חתנו של קוצי הכליזמר

מאיר אלאיץ

יצחק אלאיץ

בוסליו זרח

בוסליר יעקב

בוסליר ישראל־בר

בורד אברהם בן יודל קרופניק

בורד אברהם (23) בן פיני וחנה

בורד חנה (60) אשת פיני נֶסטֶרִיבקֶר

בורקַט שמאי (25), אחיו של המסגר העיוור

בורשטֵיין מיכל (28) בן לוי הסַפָּר

בורשֶנקוֹ חיים (19) בן יעקב

בורשֶנקו (בורשַנסקי ?) שלמה

ברוך אלאיץ

בלֶכֶר ישעיה (24) מאַנטוֹנוֹבקָה

בֶּלִילוֹבסקי עזריאל (20) מקוֹנֶלוֹ

בלַנק בֶּני (26) בן ישראל

בַסוֹבסקי לֵיב

בַסוֹבסקי מרדכי

בֶרדיצ׳בסקי חיים

בֶּרלין הֶרשל (23) בן אברהם

בֶרנשטיין יהושע (20) בן צבי

בֶרֶסטיזֶ׳בסקי וֶלוֶל (32), מכפר חיז׳נה

בֵרקוביטש שמרל (28) בן שמעון

ברקון אַייזיק

בֶרשַדסקי מאיר בן שמואל

גולדשטֵיין שמואל ליב

גולובוֹי מוֹטל (23) מזַ׳שקוֹב

גוֹרוֹחוֹבסקי מלי

גורוחובסקי שמעון

גורוחוד שמחה (28) בן דוד־משה המלמד

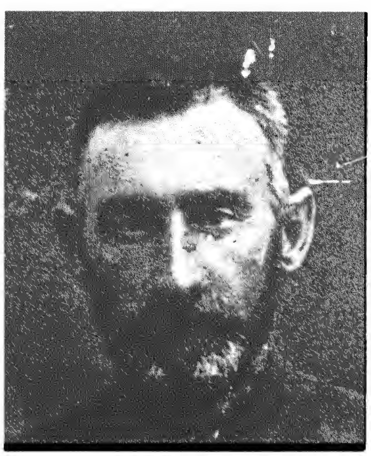
גַיסינסקי שמעון (28) בן יצחק־יואל השו״ב

גלמַן בתיה

גלַנץ אפרים (18) בן פנחס

גֶנדזֶל בֶּני (36) בן דוד־לֵיזר

גֶנדזֶל ברוך בן דוד־לֵיזר

גרוסמַן אפרים בן זיסי

גרינבֶרג ברל (28) בן (חתן ?) בני חַיָה׳ס

דובינסקי יעקב

דוברֶר משה (מכפר דוברי)

דוזוריץ חיים (25) בן שמואל־אבא

דוזוריץ לֵיב
דוזוריץ מֶנדל (28) בן זֶליג
דוזוריץ פֵיגָה־יֶנטָה
דוזוריץ רחל, מכפר חיז׳נֶה
דוּחובני בֶּני (21) בן יקותיאל
דוּחובני מרדכי (19) בן פנחס
דולגונוס אליהו (אליק) (40) בן מנחם־נחום
דולמן חיה (חנה ?) (30) בת משה־אהרן
דִיזִיק ברוך (24) בן דב
דִיזִיק בֶּרל (17) בן ישראל
דרַטש אהרן
דרַטש בֶּני בן יצחק
דרַטש מֶנדל (21) בן בֶּני
דרַטש גדליה
דרַטש הֶרשל
דרַטש יעקב (29) בן משה־ליב הקצב
דרַטש יעקב
דרַטש ישראל (17) בן יחיאל
דרַטש מרדכי (מוטיל) (19) בן שמואל
דרַטש שמואל
הוּרוביץ מרדכי
הוּרוביץ קֶילה
הֶנדלֶר שמואל־ליב
ווּבנוּבזי שמחה (16) בן דוד
וולודַרסקִי זֵידל (18), מעיר סטַווִישץ׳
וולַנִיץ יוּדל בן חיים־משה

ווסקוב חנה
ווסקוב משה (32) בן דוד לִיפֶנֶר
ווראניאנסקי אברהם
וורוניַאנסקי בֶּרל בן אברהם
וורונִיבסקי יצחק בן ישראל־דוב
וורונֶיבסקי מרדכי
וִינֶיבִיץ׳ משה
וִינוקוּר לֵיב (17) בן זאב המלמד
וִירוּצקי שמעון
וַסִילקוב דוד
זַדנובסקי שלמה (28), חתנו של לוי האדום
זוּבּוטי הֶרשל (18) בן אברהם
זוּבְּרינסקי בֶּרל הכובען
זוּבְּרינסקי יוסף (18) בן ברל
זִינדֶר אברהם בן שמואל־יעקב
זִינדֶר פרידה
זוּסמן יוסף
זילבֶּרג אליָקום
זַסלַבסקי יעקב (32) בן חיים זַוִיל׳ס
טִינקֶלמַן צבי־יהושע בן זאב
טִיסמַן יוסף (24), חתנה של בתיה החיגרת
טֶלֶוֶר אברהם
טֶלישֶבסקי יוסף־חיים המלמד
טֶלישֶבסקי מוּני (23) בן יוסף־חיים
טֶלישֶבסקי (אשה)
טַרנובסקִי הֶרשל (הנפח)

חורשת קדושי סוקוליבקה במשאבי־שדה.

טַרנוֹבסקי אברהם (23) בן הרשל
טַרנוֹבסקי זאב בן לוי
טַרנוֹבסקי חיים בן לוי
טַרַשטשוּק אליהו
טַרַשטשוּק חיים (17) בן לוי הכליזמר
טַרַשטשוּק סֶנדר בן לֵיב (לוי ז)
טשֶרביס לֵיב (55) בן נחמן
טשֶרנוֹס מנחם (58)
טשֶרנוֹס משה (30) בן מנחם
טשֶרנוֹס שאול׳קי בן מנחם
כהן בֶּרל (20), מז׳שקוב
לַגוִינסקי שמחה (17) בן נחמן־הירש הנגר
ליאַמץ אסתר (35)
ליאַמץ אסתר (35) אשת יודל שלמה השמש
ליאַמיץ יוסף (25) בן יצחק שואב המים
ליאַמיץ יעקב בן יצחק
ליאַמיץ מנשה
ליאַמיץ רבקה
לינֶביטש יעקב (31) בן אלתר
ליסנוֹבסקי יוסף (35) בן (חתן ז) ברוך גרוסמן
ליפֶּס חיים (16) בן אפרים
ליפֶּס לֵיב (30) בן אפרים
ליפשיץ חיים בן אפרים
מוּדריק זֵידל (28) חתנו של אשר סטֶלמך
מוּזיקַנט לֵיב (16) בן יעקב (אחיו של יעקב פפוש׳ס ז)
מוּזיקֶר שמואל־לֵיב
מוּטשניק יעקב (26) בן המורה מלִיסיהוֹרָה
מוּרַבֶנָה שלום
מַטיכין יעקב (24) בן אפרים־שמעון
מירוֹטשניק לֵיב (28), חתנו של משה קוֹלוֹט
מירוֹטשניק שמעון (28), מז׳ישקוֹב
מַניֶביטש משה
מניֶביטש חיים (24) בן משה קוֹלוֹט
מניֶבטש חיים
מַנדל אברהם (20) מעיר סטַווישטש
מַנדל גדליה (22) בן יהושֻע, נכד הרבי
מַנישֶביץ׳ מרדכי (מוטיל) (24) בן מנשה
משה מרדכי־חנה־ריבה׳ס
נוֹבוֹמִייסקי מרדכי
נובומייסקי ישראל (24) בן מרדכי
ניסקוֹבוֹלוֹסי שלמה (19) בן יצחק וַוינֶר
סוּחֶנקוֹ יואל

סוּחֶנקו יחזקאל (25) בן גדליה
סטַרטש יצחק־לֵיב
סירוֹטה אליעזר (20) בן יצחק
סירוֹטה מוֹטל (17) בן יצחק
סירוֹטה מרדכי (16) בן אבא הנפח
סירוֹטה משה
סירוֹטה שמואל
סמיקוּן חיים (23) בן משה (בן יעקב משה החייט ז)
סניצֶר יצחק בן אליהו
סניצֶר יצחק (60) בן זאב
סניצֶר שרה (21) בת דויד
ספִּיבַק זֵידל (18) בן אברהם
ספֶּקטוֹר אברהם (12) בן שלום
ספֶּקטוֹר חנה
ספֶּקטוֹר לֶמל (26) בן שלום
ספֶּקטוֹר מאיר
ספֶּקטוֹר פרידה
סקלַר חיה
סקלַר מיכל
סקלַר מֶנדל (17) בן עזרא הזגג
עזריאל׳ס ברוך (26) מעיר סטַווישטש
פוֹבֶזה אברהם בן משה, נהרג ע״י הנאצים
פוּן הֶרשל (28) בן יצחק

הכניסה למרפאה במשאבי־שדה

פנן מנשה בן ישעיה

פנן משה

פנן פסח (18) בן לֵיב

פנן שמעון בן מנשה

פוֹזַ'רני אברהם־בר (45) בן נחמן

פוֹזַ'רני ברל (16) בן גדליה

פוֹזַ'רני מיכל (23) בן לוי

פוּטֶרניק מרדכי (מוטל) (19) בן דוד־הירש

פוֹלינוֹבסקי שלמה (27), מקיסלין

פוֹלישטשוק אברהם־ליב (22) בן צבי

פוֹלישטשוק יוסף (19) בן צבי

פוֹלישטשוק יצחק (26) בן אליעזר

פֶלדמן וֶלוְיל (23) בן פנחס

פלדמן יצחק בן פרץ־ליב

פקקַנד יעקב

פֶּקֶר אברהם (16) בן יצחק

פֶּקֶר דוד בן יעקב

פריבלודני אליעזר (55) בן משה

פריבלודני אברהם (17) בן אליעזר

פרילוּצקי זֵידל

קַגַן בֶּני

קוּזמינסקי אליהו (אֶליק) (16) בן שמואל השו"ב

קוִיטקוֹ שלמה

קוֹסנוֹי שמעון הספר

קוֹסנוֹי שלמה (18) בן שמעון

קוֹסנוֹי שרה (45)

קוּפליֶביצקי נחמן

קַגַן פֵּיפָּה

קוּפליֶביצקי אברהם בן נחמן

קוּפליֶביצקי מוּני בן נחמן

קוּפליֶביצקי פסח בן נחמן

קוּפֶרמַן אפרים בן אהרן־דויד, אשתו:

קוּפֶרמַן שרה

קוּפֶרמַן אהרן (17) בן אליעזר

קוֹרַלניק (קרוליק?) פסח ליב (30) בן משה

קלוֹצמַן אהרן

קלוֹצמַן ברל (20) בן שמעון

קלוצמן פסח (23) בן שמעון

קלֵיינֶר שמואל בן יעקב

קַליקָה (קוליקוב?) אברהם (17) בן שפטל האופה

קַניֶבסקי בֶּני (42) בן נתנאל (סַני)

קַפְּרוֹב אפרים

קַפְּרוֹב בוּני ריבה בת יהושע, נהרגה ע"י הנאצים

קַפְּרוֹב גדליה (24) בן יחיאל

קַפְּרוֹב וֶלוְיל בן יחיאל

קַפְּרוֹב הֶרשל (15) בן אברהם

קפרוב וֶלוְיל (18) בן יעקב

קַפְּרוֹב יעקב (18) בן בֶּני (מרדכי גדליה'ס)

קַפְּרוֹב יעקב־משה (20) בן מאיר הבנאי

קַפְּרוֹב מיכל (23) בן יעקב

קַפְּרוֹב משה (18) בן אברהם החזן

קַפְּרוֹב שרה

קרֵידין בֵּילה

קרֵידין הינדה

קרַידין ראובן
קרַסילֶבסקי עזרא
קרַסנוֹב יעקב
רַבּוֹי בלומה
רַבּוֹי פישל (22) מז׳שקוב
רבינוביץ ר׳ פנחס ב״ר גדליה־אהרן, הרבי מסוקוליבקה
רבינוביץ׳ אברהם
רבינוביץ׳ יעקב
רבינוביץ׳ מאיר
רוֹבנֶר! וָלוִיל בן דוד
רוֹבנֶר חסיה
רוֹזֶנבֶּרג וֶלוִיל (17) בן צבי
רוֹזֶנבֶּרג פסח (20) בן לוי
רַיגוֹרוֹדסקי יצחק (30) בן חיים
רַיטֶר פֵּייָה
רילוֹב מאיר בן חיים
רילוֹב משה
רַסקוֹליֶנקוֹ ראובן (26) (חתן ?) משה־יצחק־נחמנ׳ס
רַקוּן בֶּני (18) בן יהושע הסנדלר
רַקוּן אפרים (35) בן אַלתֶר
רקוּן יוסף
רַקוּן לאה
רַקוּן מֶנדל
רַקוּן יעקב־משה

רַקוּן יצחק־לֵיב בן יוסף
שוּמַן מוטי בן יצחק

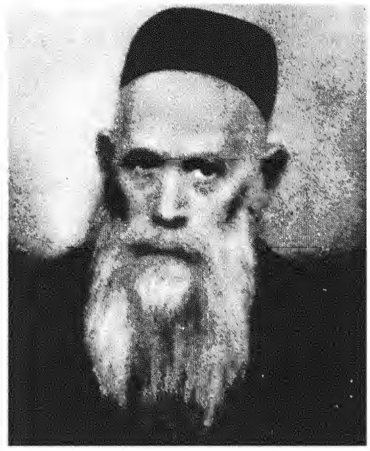

שומן מיכל מקוּנֶלה
שומן מיכל (25) בן גדליה
שוּר דויד
שטוּרמַן משה
שֶכטמַן מֶנדל
שכטמן שרה
שנֵידֶרמַן חיה גולדה

המצבה לזכרם של חללי הנאצים

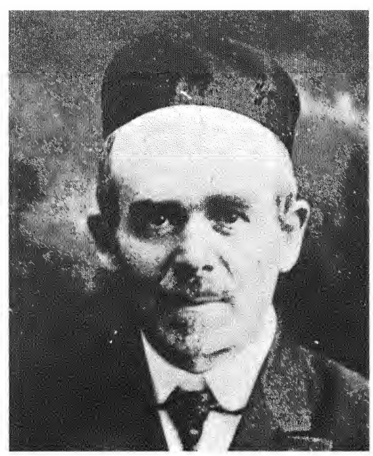
דמויות מהעיירה *

ר׳ אברהם קַפרוב * *
חזן בביהכ״נ של חסידי קונטקוזוב,
ובארה״ב — בעיר בנגור, מד׳ מיין.

ר׳ אליהו בֶּרקין
בנו של ר׳ נחמן החזן מבית המדרש.
כיהן כחזן בעדת אנשי סוקוליבקה
בבופלו.

ר׳ אלימלך אַליק
בעל־קריאה בביהכ״נ הגדול.

ר׳ יחיאל מיכל סוחֵינקי
נפטר בשנת תש״ג.
מלמד וחזן ב״שול׳כל״.

ניתנות פה רק תמונות נפטרים.
הצילומים לוקחו ברובם מתוך אוסף
התעודות והצילומים ליד ספרייתנו
במשאבי־שדה.

* * מתוך הספר ״בני חיים
באמריקה״ לד״ר י. גילמן, ברשותה
האדיבה של מרת יטה גילמן.

מרת לאה קוזמינסקי
אשת ר׳ שמואל שו״ב.

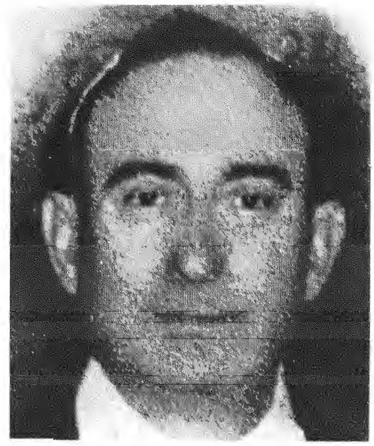
יוסף טשרטוב
היה מנהל ה״בנק״ בסוקוליבקה וממייסדיו.
באמריקה פעל רבות לאירגון יוצאי סוקוליבקה.

מרת שרה ברנשטיין
אשת ר׳ צבי (הירשל) ראש־העיר האחרון בעיירה.

ד״ר יצחק יואל קוזמינסקי
על פעילותו הברוכה בשדה התרבות בעיירה מדובר בספרנו. זמן קצר היה שו״ב, אחר כך, בבואו לארה״ב, למד רפואה והיה שנים רבות רופא שיניים בשיקגו. אחרי שפרש מעבודתו התיישב בלוס אנג׳לס. היה מעורב בין סופרים ומשוררים ומרצה בספרות ותולדות עם ישראל בחוגי נוער ומבוגרים.

נחמן גרוסמן
מפעילי הנוער בסוקוליבקה.
בארה"ב היה פעיל בארגון
"סאקאליפקער פראט אסאס"
וכיהן בו כמזכיר עד יום מותו.
ממניחי היסוד למפעלי ההנצחה
במשאבי־שדה.

יהודה בלַנק
בנו של ר' מוטי יואל'ס שמשפחתו
הגיעה אחרי חורבן סוקוליבקה
לישראל והתערתה בה. היה בקי
בתולדות העיירה ופעיל מאד בהכנת
החומר לספרנו.

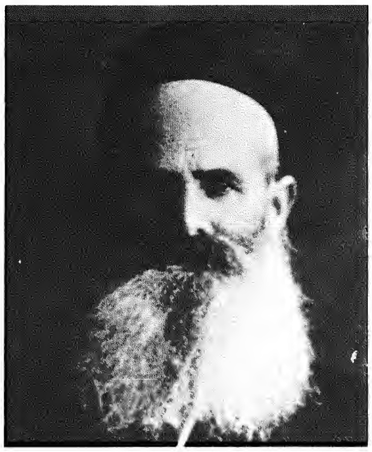
שמואל קַפרוֹב
מפעילי הנוער בסוקוליבקה.
ממנהלי המועדון הציוני שם.
בארה"ב שינה את שמו לסם קפלן.
עמד שנים רבות בראש ארגון יוצא
סוקוליבקה בפילדלפיה.
ממניחי היסוד למפעלי ההנצחה
במשאבי־שדה.

מרת עטיל קליינר
אשתו של ר' משה ליב זליוזניק.
תופרת במקצועה. פעילה בין
הבנות הציוניות בעיירה.
בארה"ב עסקנית ציונית ורבת פעלים
בעזרתה למוסדות צדקה ואנשים

חנה אורטנברג
בת ר' עזריאל סוחינקי.
מפעילות ה"פיונרן ווימן"
בלוס אנג'לס.

ר' הניך משה בריינציס
מבעלי הבורסקי בסוקוליבקה.

ר' מוטי (מרדכי) הינדס ורעייתו
סוחר בסוקוליבקה.

ר׳ פיני (פנחס)
עושה מי דבש, הוא ואשתו
והזקנה בת־שבע.

ר׳ גדליה קורצקי ורעייתו יוכבד
סוחר בסוקוליבקה.

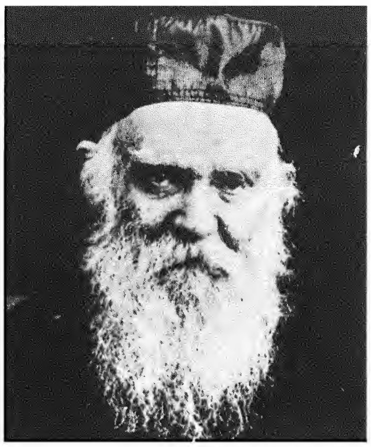
ר׳ אלימלך קופרמן

◀ חתן ר׳ שלמה ליאמיץ, רעייתו מרים
ובנם יעקב.

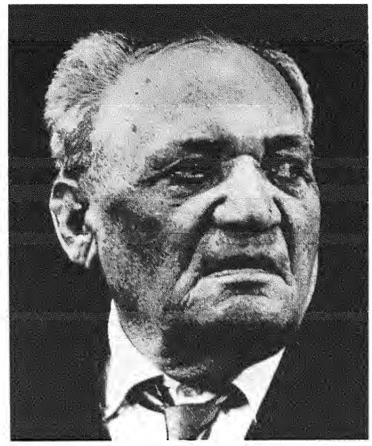
ר׳ זאב אַליק

איש וורונויה. אביו של ר׳ אלימלך
אליק.

ר׳ יחיאל אבלאוו

חתנו של ר׳ פיני ושותפו
ממנהלי ארגון אנשי סוקוליבקה
בבופלו. ממניחי היסוד למפעלי
ההנצחה במשאבי־שדה.

ר׳ פרץ שומן
מפעילי ארגון אנשי סוקוליבקה
בבופלו. ממניחי היסוד למפעלי
ההנצחה במשאבי־שדה.

שמחה בורלק °

מרת פסיה בורנשטיין
בתו של ר׳ סנדר פרידמן

משה בוסלר °

° תמונות שהועתקו מתוך הדו״ח
של ה״סאקאליפקער פראט׳ אסאס״
למלאת 15 שנים לקיומו.

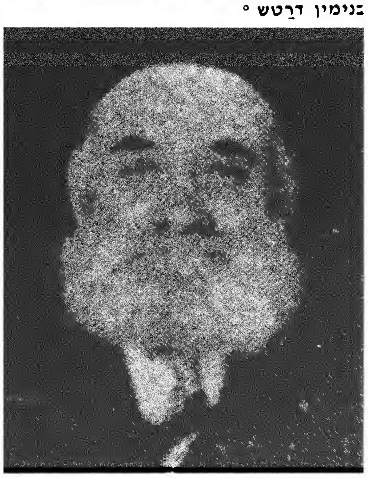
ברל ברלין °

בנימין דרַטש °

בֶני דז׳מיץ °

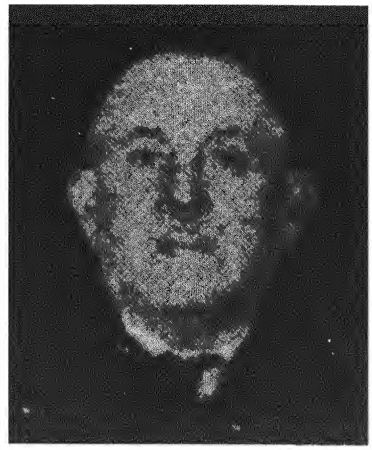
מרדכי טרַכטמן °

יוסף דייטשמן °

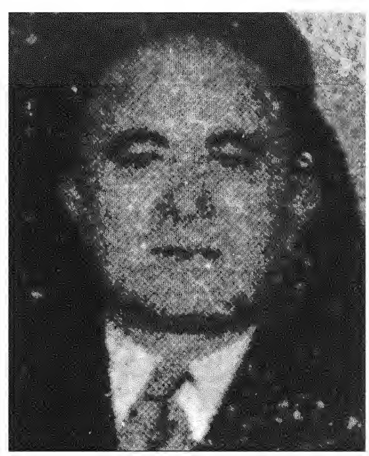
יצחק אייזיק סיקליס °

סנדר פרידמן °

אהרן בן הניך סטוֹבלמן
נכדו של ר׳ אליעזר קופרמן
נהרג במלחמת קוריאה.

קלמן קריידין °

סרג׳נט אלכס סקוֹלניק
בנם של פרל ואברהם סקולניק,
נהרג בחזית צרפת.